

Kulturna događanja u Zadru za vrijeme Domovinskog rata

Šarić, Josipa

Undergraduate thesis / Završni rad

2016

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zadar / Sveučilište u Zadru**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:162:919155>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2025-01-28**

Sveučilište u Zadru
Universitas Studiorum
Jadertina | 1396 | 2002 |

Repository / Repozitorij:

[University of Zadar Institutional Repository](#)

zir.nsk.hr

DIGITALNI AKADEMSKI ARHIVI I REPOZITORIJI

Sveučilište u Zadru

Odjel za turizam i komunikacijske znanosti

Preddiplomski sveučilišni studij kulture i turizma (jednopedmetni)

Zadar, 2016.

Sveučilište u Zadru

Odjel za turizam i komunikacijske znanosti

Preddiplomski sveučilišni studij kulture i turizma (jednopredmetni)

Kulturna događanja u Zadru za vrijeme Domovinskog rata

Završni rad

Student/ica:

Josipa Šarić

Mentor/ica:

Dr.sc. Radomir Jurić

Komentor/ica:

Dr.sc. Vesna Kalajžić

Zadar,2016.

Izjava o akademskoj čestitosti

Ja, **Josipa Šarić**, ovime izjavljujem da je moj **završni** rad pod naslovom **Kulturna događanja u Zadru za vrijeme Domovinskog rata** rezultat mojega vlastitog rada, da se temelji na mojim istraživanjima te da se oslanja na izvore i radove navedene u bilješkama i popisu literature. Ni jedan dio mojega rada nije napisan na nedopušten način, odnosno nije prepisan iz necitiranih radova i ne krši bilo čija autorska prava.

Izjavljujem da ni jedan dio ovoga rada nije iskorišten u kojem drugom radu pri bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj, obrazovnoj ili inoj ustanovi.

Sadržaj mojega rada u potpunosti odgovara sadržaju obranjenoga i nakon obrane uređenoga rada.

Zadar, 2016.

SADRŽAJ:

1. UVOD	1
2. DOMOVINSKI RAT	2
3. ZADAR U DOMOVINSKOM RATU.....	4
4. SAMOSTALNI VOD UMJETNIKA U ZADRU	7
5. KULTURNA DOGAĐANJA U ZADRU NASUPROT RATNIH ZBIVANJA.....	10
5.1. Kulturna događanja 1990.....	11
5.1.1. Kazališne priredbe	11
5.1.2. Glazbene priredbe	12
5.1.3. Izložbe.....	13
5.1.4. Nove knjige i časopisi.....	14
5.2. Kulturna događanja 1991.....	15
5.2.1. Kazališne priredbe	16
5.2.2. Glazbene priredbe	17
5.2.3. Izložbe.....	20
5.2.4. Nove knjige i časopisi.....	23
5.3. Kulturna događanja 1992.....	25
5.3.1. Kazališne priredbe	26
5.3.2. Glazbene priredbe	27
5.3.3. Izložbe.....	29
5.3.4. Nove knjige i časopisi.....	31
5.4. Kulturna događanja 1993.....	34
5.4.1. Kazališne priredbe	35
5.4.2. Glazbene priredbe	37
5.4.3. Izložbe.....	39
5.4.4. Nove knjige i časopisi.....	42
5.5. Kulturna događanja 1994.....	43
5.5.1. Kazališne priredbe	44
5.5.2. Glazbene priredbe	46
5.5.3. Izložbe.....	47
5.5.4. Nove knjige i časopisi.....	49
5.6. Kulturna događanja 1995.....	51
5.6.1. Kazališne priredbe	52
5.6.2. Glazbene priredbe	53
5.6.3. Izložbe.....	55
5.6.4. Nove knjige i časopisi.....	57
6. ZAKLJUČAK	59
LITERATURA.....	63
POPIS SLIKA.....	65

1. UVOD

Tema ovog završnog rada je „Kulturna događanja u Zadru za vrijeme Domovinskog rata“. Podijeljena je i analizirana po poglavljima. Početak rada posvećen je Domovinskom ratu. S obzirom da je ta tema veoma kompleksna, navode se samo najosnovnije informacije i činjenice.

Dalje je u radu opisan Zadar za vrijeme ratnih zbivanja. To poglavlje čini neizostavan dio rada, kako bi se dobila percepcija u kakvim su se uvjetima održavala kulturna događanja. Nezahvalno bi bilo pisati o kulturnim događanjima, a pritom ne spomenuti „Samostalni vod umjetnika u Zadru“, čije je iznimno zalaganje u ratu odigralo veliku ulogu. Upravo zbog toga, četvrto poglavlje rada posvećeno je djelovanju Voda.

Velikosrpska agresija na Zadar i njegovu okolicu bila je iznimno jaka, iz te činjenice proizlazi pretpostavka kako kulturna događanja za građane Zadra u tom trenutku, kada je najvažnije preživjeti, nisu imala bitnu ulogu. U petom su poglavlju zato detaljno opisana kulturna događanja tijekom ratnih godina. Navode se kazališne i glazbene priredbe, izložbe te nove knjige i časopisi tiskani od rujna 1990. do rujna 1995. Kao uvod u kulturna događanja svake godine, dan je kratki osvrt na ratna događanja iste.

Na kraju rada iznesen je osvrt u vidu zaključka, donesenog prema prethodno napisanim podacima.

2. DOMOVINSKI RAT

Domovinski rat je široka i kompleksna tema, a u ovom poglavlju ukratko su navedene samo najvažnije činjenice, kao što su datum njegova početka, kraja te okviran broj stradalih.

Krajem 80-tih godina prošlog stoljeća na europskoj političkoj sceni nastupile su brojne promjene. Srušen je komunistički režim koji je vladao u istočnoj i srednjoj Europi kao i na teritoriju tadašnje Jugoslavije, kojoj je pripadala i Hrvatska.

Jedna od posljedica tih promjena bio je i Domovinski rat. Pod pojmom „Domovinski rat“ podrazumijevamo: „...obrambeni rat za neovisnost i cjelovitost hrvatske države protiv agresije udruženih velikosrpskih snaga – ekstremista u Hrvatskoj, Jugoslavenske narodne armije (JNA) te Srbije i Crne Gore.“¹ U tom obrambenom ratu Hrvatska je trpjela velikosrpsku agresiju niz godina.

Za početak Domovinskog rata najčešće se uzima datum 17. kolovoza 1990. godine, kada je započela „Balvan revolucija“. Ta oružana pobuna protiv demokratskog poretka Republike Hrvatske, očitovala se otimanjem oružja u policijskim postajama i podizanju zapreka. Preciznim planom blokade prometnica u Dalmaciji, cilj je bio iscrpiti Hrvatsku kako bi se odvojio njezin južni dio od ostalih dijelova.² „Balvan revolucija“ u Kninu označila je početak agresije, napada, pljački, ubojstava, mučenja i razaranja Hrvatske, njenog naroda, teritorija, kulture i baštine.

Mukotrpana velikosrpska agresija trajala je sve do kolovoza 1995. godine, dok nije započeta vojna operacija Oluja. Zvonimir Perušić u svom članku u informativno – političkom časopisu „Hrvatska riječ“ iz 2008. godine, za Oluju kaže: „Operacija Oluja je najpoznatija i najveća operacija Hrvatske vojske i jedan od simbola Domovinskog rata. Iako njome nije oslobođena cijela zemlja, Oluja se računa kao kraj rata u Hrvatskoj, dok je u Bosni i Hercegovini odigrala ključnu ulogu oslobađanjem bihaćkog džepa. Operacija Oluja, kojom je od 4. do 7. kolovoza 1995. Republika Hrvatska oslobodila područja do tada pod nadzorom pobunjenih Srba, prekretnica je ne samo u hrvatsko – srpskom sukobu 90-ih, nego i u balkanskom ratu općenito. Operacijom Oluja u hrvatski je ustavno – pravni poredak vraćen cijeli okupirani

¹Hrvatska enciklopedija <<http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=15884>> (02.08.2016.)

² KALEB, J.: **Zadar u Domovinskom ratu 1990. – 1991**, Udruga hrvatskih veterana Domovinskog rata Zadarske županije, Zadar, 1999., p.26

teritorij, osim istočne Slavonije, koja je u Hrvatsku mirno reintegrirana nešto kasnije. Olujom je oslobođeno 10.400 četvornih kilometara, ili 18,4 posto ukupne površine Hrvatske.“³

Agresija na Hrvatsku za sobom je ostavila vidljiva razaranja i brojne žrtve. Prema riječima dr. Ante Nazora, zadnji podaci iz knjige prof.dr.sc. Andrije Hebranga „Zločini nad civilima u srpsko – crnogorskoj agresiji na Republiku Hrvatsku“, govore kako je ukupno 14 154 poginulih i ubijenih na hrvatskoj strani.⁴ No, iako je prošlo više od dvadeset godina nakon rata, točne brojke još uvijek nisu poznate, iako se u posljednje vrijeme sve više radi na tome.

Za Domovinski rat može se reći kako je to borba između Davida i Golijata⁵, no i dva desetljeća nakon te borbe, tragovi se još uvijek mogu prepoznati. Posljedice koje je rat ostavio vidljive su u svim sferama života hrvatskog naroda. U petogodišnjoj bori protiv velikosrpske agresije razorena su brojna hrvatska mjesta, uništena je kulturna i povijesna baština hrvatskog naroda, a broj mučenih, nestalih i ubijenih još uvijek nije utvrđen.

³ PERUŠIĆ, Z.: **U Hrvatskoj svečanosti, u Srbiji parastos i prosvjedi**, Hrvatska riječ, Novinsko-izdavačka ustanova »Hrvatska riječ«, Subotica, 08.08.2008., br.284, p.4

⁴ Körbler, Jurica: „DR. ANTE NAZOR: „Pri kraju smo sastavljanja točnog popisa poginulih, ubijenih i nestalih u Domovinskom ratu, i Hrvata i Srba“, *Globus*, 03.03.2016. < <http://www.jutarnji.hr/globus/dr.-ante-nazorquotpri-kraju-smo-sastavljanja-tocnog-popisa-poginulih-ubijenih-i-nestalih-u-domovinskom-ratu-i-hrvata-i-srbaquot/26956/> > (02.08.2016.)

⁵ Biblijska priča u kojoj div Golijat izgubi dvoboj od puno manjeg i slabijeg Davida

3. ZADAR U DOMOVINSKOM RATU

Kao i ostali hrvatski gradovi, Zadar je u Domovinskom ratu pretrpio goleme štete. U okolici grada i njegovom zaleđu vodile su se brojne bitke, smrtno su stradavali hrvatski vojnici, dragovoljci ali i civili, kao jedan od većih ciljeva, na meti agresora nalazio se više puta.

Zadar je tijekom rata bio razaran vojnim napadima sa svih mogućih strana iz zraka, ali i s kopna i mora. Njima su ranjene brojne obitelji čiji su domovi bivali uništeni, baš kao i stambene i javne zgrade, privredne, ali i kulturne vrijednosti. Na šire područje srušena je lavina tisuća mina, granata, rafala i raketa donoseći stotinama ljudi ništa drugo osim smrti.⁶ Pavuša Vežić u knjizi „Zadar, godine stradanja = Zadar, anni di sofferenze: 1991.- 1994.“, slikovito je opisao stanje u kojem se grad tada nalazio: „Grad je kao talac stajao u obruču smrtonosnih ciljeva i ljudske mržnje, u strahu od ludosti, u skučenom kretanju ljudi, na pragu kolapsa komunalija, s nestašicama vode i struje, u podnožju civilizacije. Pa ipak, Zadar je sve to vrijeme živio... napušten od dijela sugrađana, zanemaren od dijela javnosti..., ali sa strpljenjem svojih građana i porukom svoje povijesti.“⁷ Iz citata je vidljivo kako je stanje u Zadru bilo teško i često mu se nije predavala pozornost kakvu zaslužuje, no ipak njegovi stanovnici nisu se predavali.

Jedan od velikosrpskih geostrateških ciljeva bio je izlazak na Jadransko more, posebno na zadarskom području. U svojim ratnim planovima Zadar su sve više spominjali kao „*srpsku luku*“.⁸ U srpskoj politici, baš kao i Knin, bio je vrlo značajan u ekonomskom, političkom, ali i vojnom pogledu pa je zato jedan od temeljnih ciljeva Srbije bio ovladati Zadrom, snažnom pomorskom i zračnom lukom, prema pomno razrađenom planu.⁹

⁶ VEŽIĆ, P., ŠPRLJAN, E.: **Zadar, godine stradanja = Zadar, anni di sofferenze: 1991.- 1994.**, Zazid, Zadar, 1995., p.7

⁷ VEŽIĆ, P., ŠPRLJAN, E.: op.cit., p.7 – 8

⁸ KALEB, J.: **Zadar u Domovinskom ratu 1992. -1993**, Udruga dragovoljaca i veterana RH Zadarske županije, Zadar, 2004., p.12

⁹ KALEB, J.: **Zadar u Domovinskom ratu 1990. -1991**, op. cit., p.10 – 11

Otvorena borba za sam grad Zadar započela je 15. rujna 1991. godine, a do tada su se borbe vodile u širem području grada. Tog dana pale su prve granate na sam grad, a borbe za grad su se naročito pojačale krajem rujna, u listopadu i studenom iste godine.¹⁰

Slika 1: Prva uzbuna na Narodnom trgu, 16. rujna 1991.

Izvor: VEŽIĆ, P., ŠPRLJAN, E.: Zadar, **godine stradanja = Zadar, anni di sofferenze: 1991. – 1994.**, Zazid, Zadar, 1995., p.20

Slika 1 prikazuje građane Zadra kako u strahu bježe nakon prve uzbune od zračne opasnosti 16. rujna 1991.godine.

Od 28. rujna do 6. listopada postrojbe JNA napadale su Zadar sa svih strana, na grad je tada bilo upereno oko 250 artiljerijskih cijevi. Okružen i napadan sa svih strana, u zadarski kanal ušli su i ratni brodovi „JRM“ (Jugoslavenska ratna mornarica) te započeli paljbu na Zadar. Od 4. do 6. listopada opsada Zadra bila je prva vijest u hrvatskim medijima, iako se neko vrijeme

¹⁰ R.Ž.: „15. rujna 1991. počela bitka za Zadar – grad koji je trebao biti ‘najveća srpska luka’“, *Narod.hr*, 15.09.2015. <<http://narod.hr/hrvatska/15-rujna-1991-pocela-bitka-za-zadar-grad-koji-je-trebao-bit-najveca-srpska-luka#comments>> (05.08.2016.)

nije ni znalo što je sa Zadrom, jer su sve veze sa svijetom bile prekinute. No, unatoč svemu ipak je obranjen.¹¹ Danas se 6. listopada obilježava kao Dan obrane grada Zadra.

Nakon što se „JNA“ (Jugoslavenska narodna armija) povukla iz Zadra, započeli su dugi ratni mjeseci mraka, žeđi i otpora. Grad je bez struje neprekidno bio više od dva mjeseca, a s prekidima sve do srpnja 1994. godine. Zadar je nažalost postao jedno od najvećih prognaničkih sjecišta u Hrvatskoj, a granatiranje i napadi na njega trajali su s većim ili manjim intenzitetom sve do prestanka opće opasnosti 19. siječnja 1994.¹²

Kada se govori o Zadru u Domovinskom ratu, teško je ne odmaknuti se do njegova zaleđa i ne spomenuti jedan od najtežih ratnih zločina na području cijele Hrvatske, pokolj u Škabrnji i Nadinu, u kojem je mučeno, ubijeno i izmasakrirano više od 80 osoba, većinom civila.¹³

Za Zadar se često kaže da je kao feniks, da se svaki put ponovno uspije izdignuti iz pepela. Baš kao i nakon silovitog bombardiranja i stradanja u Drugom svjetskom ratu i nakon ratnih strahota Domovinskog rata, Zadar i njegovi građani nisu se predali i danas je grad i dalje jedan od najljepših gradova Hrvatske i važno središte Dalmacije.

¹¹ VEŽIĆ, P., ŠPRLJAN, E.: op.cit., p.15

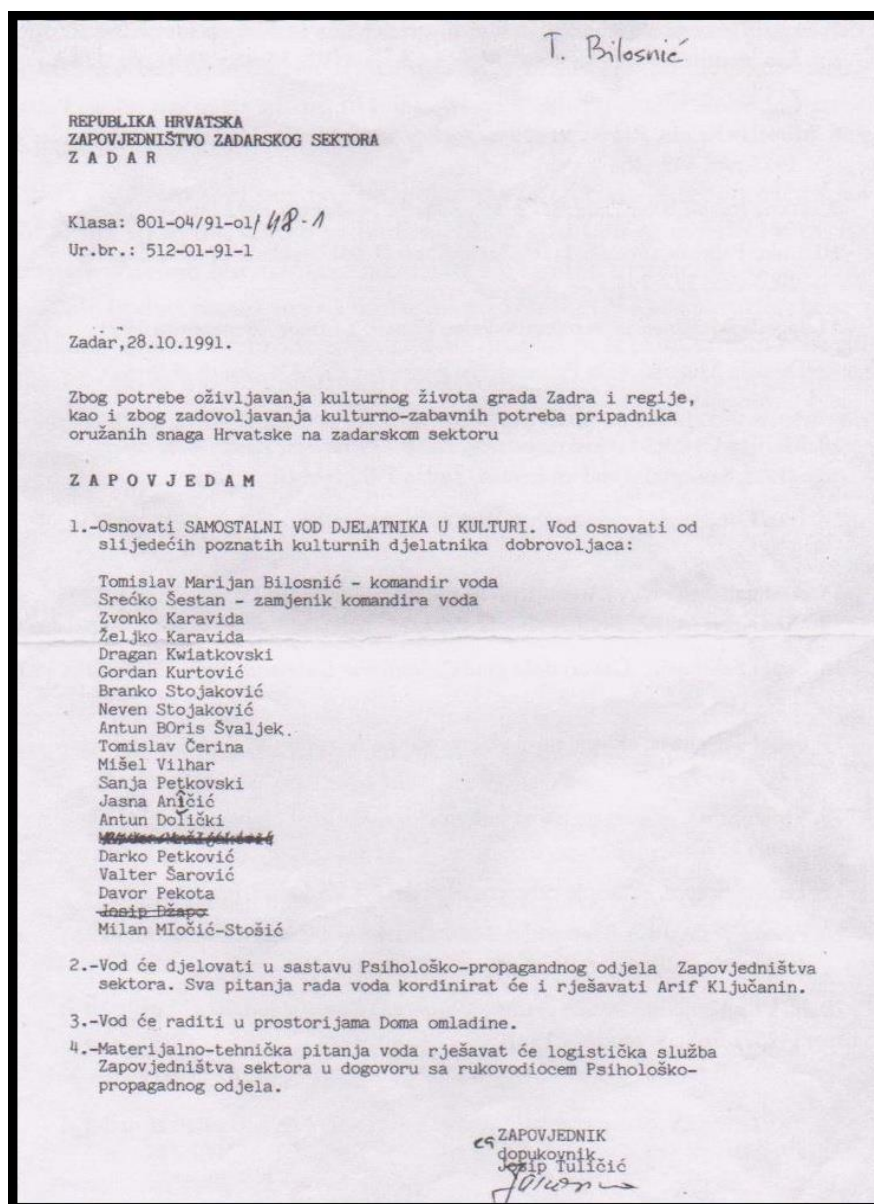
¹² VEŽIĆ, P., ŠPRLJAN, E.: op.cit., p.15 – 16

¹³ Njavro, Ivana: „Velikosrpska agresija na Škabrnju: tijek napada, masakr i kazna“, *Braniteljski*, 16.11.2014. <<http://www.braniteljski.hr/zanimljivosti/crtice-iz-domovinskog-rata/615-velikosrpska-agresija-na-skabrnju-tijek-napada-masakr-i-kazna>> (09.08.2016.)

4. SAMOSTALNI VOD UMJETNIKA U ZADRU

Kada je riječ o kulturnim događanjima u Zadru za vrijeme Domovinskog rata, nužno je skrenuti pažnju na „Samostalni vod umjetnika Zadar“, udruženje zadarskih umjetnika i kulturnjaka koji su odigrali važnu ulogu u ohrabririvanju ratom klonulog duha, ne samo Zadranima već i svih hrvatskih građana. Također su podizali svijest o Domovinskom ratu izvan granica Hrvatske.

Slika 2: Zapovijed o osnivanju Samostalnog voda umjetnika u Zadru, 28.listopada 1991.

Izvor: BILOSNIĆ, T.M.: **Samostalni vod umjetnika Zadar: Dokumenti**, Udruga 3000 godina Za dar, Zadar, 2011., p.14

Slika na prethodnoj stranici prikazuje dokument, odnosno zapovijed o osnivanju Samostalnog voda umjetnika u Zadru, 28. listopada 1991. godine. U dokumentu je navedeno kako je Vod osnovan zbog potrebe oživljavanja kulturnog života grada Zadra i regije, kao i zbog zadovoljavanja kulturno – zabavnih potreba pripadnika oružanih snaga Hrvatske na zadarskom sektoru. Iz dokumenta je vidljivo kako je zapovjednik Voda Tomislav Marijan Bilosnić, a u namjeri da se kulturom bore protiv agresije, pridružili su mu se i ostali kulturni dobrovoljci.

Početak svoje stote tiskane knjige¹⁴ „Samostalni vod umjetnika Zadar; Dokumenti“, književnik Tomislav Marijan Bilosnić započeo je tekstom pročitanim na 32. zagrebačkim književnim razgovorima iz 2011.godine: „Rat tjera na odluku. Čovjek se mora odlučiti za bilo što, samo ne može ostati nezainteresiran držeći se kao da ga se rat ne tiče i kako to nije njegova stvar. Parafrazirajući Krležu možemo kazati kako čovjek ne može ostati neutralan u ratu osim ako nije bešćutan licemjer. Umjetnost je u uskom kontaktu s poviješću, pa kako onda ostati ravnodušan na sadašnjost čija je slika agresija, kada se razaranje gradova događa kao metafora svekolikog stradanja, bilo da je riječ o pojedincu, zajedničkoj kulturi ili naciji.“¹⁵ Nadalje navodi: „Dakle, kao umjetnik opredijelio sam se za kulturu, za ono što se u civiliziranom društvu zove istinom, ljubavlju, ljepotom, umjetnošću jednom riječju, svjestan da se kroz krvave klance rata može proći neokaljan samo u svjetlosti zvijezda koje sjaje sjajem umjetnosti. Uostalom, treba moći pjevati uz orkestraciju topova opredijeljen za očuvanje nacionalno – povijesne memorije, etničko – kulturnoga civilizacijskoga supstrata, tim više što je napadnut Grad, jedno od mediteranskih središta bogate povijesno – civilizacijske stratigrafije, a po unaprijed skovanom planu.“¹⁶ Iz istih pobuda, Vodu su se već pri osnivanju priključili Želimir Žura, Igor Gluić, Igor Maštruko, Dragan Veselić, Dragan Radonja – Mimi i Željko Plavec (iz Zagreba), kao i cjelokupni Zadarski plesni ansambl, Kazalište lutaka Zadar, Teatar „Tokar“, Grupa „Forum“, Djevojački zbor „Blagoje Bersa“, a potom i ostali zadarski umjetnici i kulturni djelatnici: Željko Maričić, Zvonko Kucelin, Vlado Zrnić, Anđela Ćurković, Tamara Šoletić i mađioničar Žarko Tomašević Rico, kao i Vedran Čupić, Zdravko Mustać i Duško Brala sudjelujući u pojedini programima Voda. Pored njih u

¹⁴ Raos, Ivan: „O stotoj knjizi Tomislva Marijana Bilosnića “Samostalni vod umjetnika”“, *Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti u dijaspori*, 06.01.2012., <<http://www.hazud.ch/2012/01/ivan-raos-o-stotoj-knjizi-tomislava-marijan-bilosnica-samostalni-vod-umjetnika/>> (12.08.2016.)

¹⁵ BILOSNIĆ, T.M.: **Samostalni vod umjetnika Zadar: Dokumenti**, Udruga 3000 godina Za dar, Zadar, 2011., p.5

¹⁶ BILOSNIĆ, T.M.: op.cit., p.5 – 6

aktivnostima su sudjelovali i ostali umjetnici i kulturnjaci sa svojim nastupima na zasebnim kulturno- umjetničkim priredbama.¹⁷

Od strane voda organizirana su brojna predavanja, događaji, svakojake izložbe s ratnom tematikom, održavane su kazališne predstave, književne recitacije, plesni i pjevački nastupi, dječje predstave... Snimali su filmove o agresiji na Zadar i plasirali ih po svijetu, organizirali su mnoštvo tiskovnih konferencija i pomagali u razbijanju informativne blokade o Zadru, također su i prikupljali humanitarnu pomoć i sve to ne samo u Zadru već i u ostalim hrvatskim, ali i europskim i svjetskim gradovima.¹⁸ Najuspješnijim potezom pokazalo se tiskanje razglednica s motivima ratom razorenog Zadra, zadarski „Cabaret Sklonište“ i tiskanje foto – monografije „Zadar destruction 1991“, o kojima će se više govoriti u nadolazećim poglavljima.

Sa djelovanjem je Vod formalno završio 9.ožujka 1992.godine, međutim on nikada nije službeno raspušten. Štoviše, svoje je djelovanje nastavio do predstavljanja monografije „Zadar Destruction: Zadar, anno dominini 1991.“, organiziranog 3.lipnja 1992.¹⁹

Očito je da je „Samostalni vod umjetnika Zadar“ imao veliku ulogu u razvoju kulturne svijesti ne samo Zadrana već i ostalih hrvatskih građana. Zahvaljujući umjetnicima koji nisu mogli ostati po strani dok je uništavana kulturna i povijesna baština Zadra, kulturna događanja u Zadru nisu minula, već se ratu prišlo sa potpuno drugačijim oružjem, mirom i kreativnošću.

¹⁷ BILOSNIĆ, T.M.: op.cit., p.16

¹⁸ Prema podacima iz knjige T.M.Bilosnića: **Samostalni vod umjetnika Zadar: Dokumenti**, Udruga 3000 godina Za dar, Zadar, 2011.

¹⁹ BILOSNIĆ, T.M.: op.cit., p.17

5. KULTURNA DOGAĐANJA U ZADRU NASUPROT RATNIH ZBIVANJA

U poglavljima koja slijede u radu bit će ukratko opisana ratna događanja od 1990. – 1995., kako bi se stvorila okvirna slika u kakvim su se uvjetima odvijala kulturna događanja u Zadru. Nadalje, navodit će se izložbe, kazališne i glazbene priredbe te nove knjige i časopisi.

U Domovinskom je ratu od 1991. – 1994. godine na području Nadbiskupije zadarske srušeno čak 40, a oštećeno 27 crkvi i kapela. Od župnih kuća je srušeno 17, a oštećeno njih 15. Oštećeno je i 9 groblja i 4 kuće časnih sestara.²⁰ Činjenica je to koja pokazuje kako agresoru ništa nije bilo sveto.

I prosvjeta je tadašnje Zadarsko - kninske županije u tom periodu pretrpjela neizostavne, značajne materijalne štete. Od predškolskih ustanova 5 ih je teško oštećeno, kao i 33 osnovne škole, od čega ih je 10 potpuno uništeno. Ozbiljna oštećenja pretrpjelo je i 5 srednjih škola. Srpsku agresiju nisu izbjegle ni knjižnice. U srušenim ili zapaljenim knjižnicama zadarskog zaleđa uništeno je preko 35 000 knjiga, dok je Gradska knjižnica nekoliko puta izravno pogođena najtežim topničkim granatama. Sedam puta je bivala pogođena i Znanstvena knjižnica Zadar. Od ukupnog fonda vojnih knjižnica u Zadru koji je prelazio 500 000, uspjelo se spasiti tek nešto više od 70 000 knjiga i časopisa, što je prvi slučaj paljenja knjiga nakon sloma fašizma.²¹ Sve to svjesno uništavanje kulturne baštine, bio je pokušaj slamanja hrvatskog duha s ciljem uništenja naroda.

Usprkos ratne opasnosti, kulturni život u gradu Zadru nije stao, štoviše u otpor agresorima se krenulo jakim oružjem - umjetnošću i kulturom.

²⁰ VEŽIĆ, P., ŠPRLJAN, E.: op.cit.,p.65

²¹ VEŽIĆ, P., ŠPRLJAN, E.: op.cit.,p.98,110

5.1. Kulturna događanja 1990.

Godina 1990., točnije 17. kolovoza 1990. uzima se kao početak Domovinskog rata, stoga će u ovom potpoglavlju biti navedena kulturna događanja od tog datuma pa do kraja 1990.

Godina je to kada se stanje na zadarskom zaleđu sve više pretvara u pravi rat, širi se nasilje sve brojnijih srpskih terorista kako bi se u srpskom narodu razvila oružana revolucionarna svijest i tako pridobili simpatizeri i njihovi tajni pomagači u Zadru.²²

Tada još uvijek nije bilo oružane borbe u samom gradu pa ni kulturna događanja nisu jenjavala, održane su brojne kazališne i glazbene priredbe, izložbe, odvijali su se znanstveni skupovi, seminari, obljetnice i predavanja, a tiskane su i nove knjige i časopisi.

5.1.1. Kazališne priredbe

Kazališne su se priredbe nesmetano odvijale i nakon 17. kolovoza 1990. U Zadru su gostovali glumci iz različitih kazališta i družina, a svojim su se radom posebno istaknuli glumci zadarskog Kazališta lutaka.

S kraćim stankama, od 5. srpnja do 29. kolovoza, u svrhu obogaćivanja turističke sezone, Kazalište lutaka je u crkvi sv. Dominika izvodilo predstave za djecu i odrasle: poznatu Marulićevu „Juditu“, „Muke svete Margarite“, „Ribar Palunko i njegova žena“ i „Postojani kositreni vojnik“. Osim predstava, u Zadru sudjelovali su i na Lutkarskom ljetu u Dubrovniku od 13. do 19. kolovoza, a od 31. kolovoza do 5. rujna na 23. međunarodnom festivalu lutkarskih kazališta gdje su nastupili s predstavom „Ribar Palunko i njegova žena“ u režiji Edija Majarona. Predstava je proglašena najboljom i za tu su izvedbu osvojili glavnu nagradu. U listopadu iste godine u crkvi sv. Dominika premijerno su izveli predstavu „Starac i more“ redateljice Jelene Sitar, posvećenu tridesetljetnom umjetničkom djelovanju najstarijeg aktivnog člana toga ansambla Karlu Šoletiću.²³

²² KALEB, J.: **Zadar u Domovinskom ratu 1990. – 1991.**, Zadarska smotra, Matica hrvatska, Ogranak Zadar, Zadar, Vol. 47(1998), 1/3, p. 199,200
Zadarska smotra. ; str. 197 – 220

²³ JURIC, R.: **Ljetopis kulturnih događanja u Zadru 1986. – 1996.**, Ogranak Matice hrvatske u Zadru, Zadar, 2014.,p. 47 – 49

Među gostujućim glumcima u Zadru tu su se našli glumci „Plave kotke“ i HNK iz Splita, ansambl Dramskog kazališta „Gavella“, glumačka družina „Histrioni“ te kazalište „Komedija“ iz Zagreba.²⁴

Očito je da 1990. godine kazališnih priredbi nije manjkalo.

5.1.2. Glazbene priredbe

Za kazališnim priredbama 1990., nisu zaostajale niti one glazbene, koje su se održavale u do tada još uvijek nerazorenoj koncertnoj dvorani Glazbene škole smještenoj u Kneževoj palači, a zahvaljujući karakteristikama sakralnog prostora različite su se glazbene priredbe odvijale i u zadarskim crkvama.

Kako bi obilježili 100. obljetnicu skladatelja Ive Paraća, 100. obljetnicu rođenja skladatelja Vinka Žganeca, 80. obljetnicu Josipa Kaplana te 80. obljetnicu života skladatelja Slavka Zlatića, Kulturno – prosvjetni sabor Hrvatske, Kazalište lutaka Zadar, RKUD „Petar Zoranić“ i Skupština općine Zadar, organizirali su susret pjevačkih zborova Hrvatske od 5. do 7. listopada. Na smotri održanoj u crkvi sv. Dominika, sudjelovali su brojni zborovi iz različitih dijelova Hrvatske. 7. listopada u crkvi sv.Šime održana je kolaudacija orgulja.²⁵

U koncertnoj dvorani Glazbene škole održavani su brojni koncerti, kako domaćih tako i stranih umjetnika, poput Smiljke Isaković i Tatjane Šurev iz Beograda, Ljiljane Šišete i Olivera Vrbančića iz Zadra, Marie Isael Siewers iz Argentine, Zagrebačkog glasovirskog tria i Viktora Vidovića iz Zagreba.²⁶

Zadarska publika je mogla nesmetano uživati u glazbenim priredbama i nakon početka Domovinskog rata.

²⁴ JURIC, R.: op.cit., p.49 – 50

²⁵ JURIC, R.: op.cit., p.102

²⁶ JURIC, R.: op.cit., p.102 – 103

5.1.3. Izložbe

Početak rata nije onemogućio Zadranima da uživaju u brojnim izložbama slika, skulptura, grafike, fotografije, keramike...

30. kolovoza otvorena je izložba „Izazov prostornog“ autora mr. Antuna Karamana iz Dubrovnika na kojoj se radovima predstavilo šest umjetnika. 13. rujna otvorena je peta izložba 13. plavog salona, zadarskog autora mr. Vinka Srhoja, pod nazivom „Corpus Alchymicum“, nakon koje je priređena seansa „sjedjenje na muzejskom jajetu“ V.D. Trokuta, a 27. rujna otvorena je posljednja izložba s nazivom „Primjeri geometrije u umjetnosti osamdesetih“ autora prof.dr.Jerka Denegrija iz Beograda.²⁷ Inače, Plavi salon izložba je duge tradicije i dug period bila je jedna od najrelevantnijih likovnih smotri koje su se ljetnih mjeseci održavale na našoj obali. Prvi Plavi salon održan je 1957. godine (u okviru 1. Ribarske izložbe i festivala u Zadru) i neprekidno je trajao gotovo pedeset godina.²⁸

Crkva sv. Donata ugostila je 31. srpnja izložbu „Antički portret u Dalmaciji i Istri“, koju su zajednički priredili Arheološki muzej Zadar, Arheološki muzej Istre, Muzej grada Šibenika i Muzej Cetinske krajine iz Sinja. Ista ta izložba otvorena je 25. rujna u Puli dok je 24. studenoga gostovala u Sinju.²⁹

Od 17. rujna do 17. studenog u predvorju Narodnog kazališta postavljena je izložba knjiga koju je organiziralo zagrebačko poduzeće „Naprijed“. Oko tisuću naslova beletristike, znanstvene fantastike, filozofije, stručne literature, enciklopedijskih izdanja, slikovnica i dr. bilo je predstavljeno na toj izložbi. Ono što je bitno napomenuti je kako je izložba odisala notom humanitarnog karaktera, naime 10% od cjelokupnog prihoda bilo je poklonjeno Matiji Palčiću, slijepom dječaku koji se trebao operirati u SAD-u.³⁰

Pored nabrojanih, svaki su se mjesec održavale različite izložbe u Gradskoj loži, crkvi sv. Petra i Andrije Starog, Prirodoslovnom odjelu Narodnog muzeja te Galeriji umjetnina.³¹ Što nas navodi na zaključak kako izložbi u Zadru nije nedostajalo.

²⁷ JURIC, R.: op.cit., p.167

²⁸ Narodni muzej Zadar < <http://nmz.hr/izlozba/u-susret-plavom-salonu-triennalu-hrvatskog-slikarstva-15-09-2011> > (16.08.2016.)

²⁹ JURIC, R.: op.cit., p.167

³⁰ Ibid.

³¹ JURIC, R.: op.cit., p.165 – 169

5.1.4. Nove knjige i časopisi

Od kolovoza 1990.godine, Zadru nije nedostajalo ni novih knjiga i časopisa.

Prema podacima iz „Ljetopisa kulturnih događanja u Zadru 1986. – 1996.“ dr.mr. Radomira Jurića, od druge sredine kolovoza u Zadru je tiskano pet novih knjiga i tri časopisa. No, zadarski književnici izdavali su svoja djela i u drugim gradovima, pa su tako u nakladi izvan Zadra izdane još četiri knjige, a njihovi radovi objavljeni su i u djelima drugih autora. Predstavljena su književna dostignuća raznih književnika, a svojim se radom na književnom polju te godine posebice istaknuo Tomislav Marijan Bilosnić.³²

U ovo predratno stanje književnicima na zadarskom području nije nedostajalo inspiracije.

³² JURIC, R.: op.cit., p.297 – 299

5.2. Kulturna događanja 1991.

Nažalost, 1991. godina jedna je od težih za Zadar kada je u pitanju Domovinski rat. Godina je to u kojoj je počela oružana borba u Zadru, a grad je pretrpio strahovite napade, no isto tako '91. je osnovan i Samostalni vod umjetnika Zadar koji je odigrao bitnu ulogu u očuvanju kulturnog života grada.

Hrvatska javnost je sa velikom napetošću i strahom gledala kako JNA sve više napada i terorizira, očekujući teški rat za svoju domovinu. Zadarsko zaleđe pati od sve jačeg pritiska u oružanom djelovanju Jugoarmije, a broj žrtava raste iz dana u dan. Okupatori su uspostavili potpunu kontrolu na crpilištima vodovoda i prekinut je dovod vode i električne energije u Zadar. Te su godine četnici i JNA ukopali teško topništvo i sve svoje ciljeve okrenuli prema Zadru, kako bi ga okupirali i odvojili Dalmaciju od središta Hrvatske, velikosrpski interesi prisvajanja zadarskog područja oružanom silom bivali su sve očitiji.³³

Krajem rujna i početkom listopada 1991. grad se našao u potpunom okruženju i sa kopna i sa mora jer je mornarica JNA blokirala sve morske puteve prema gradu istodobno ga granatirajući.³⁴ Napadi na grad bivali su sve žešći, a život u Zadru, gradu pod granatama, bez struje i vode sve teži.

Od prvih oružanih napada na grad 15. rujna 1991. do obrane Zadra 6. listopada, u teškim trenucima borbe hrvatski branitelji nisu se predali i dozvolili da tisućljetni grad padne u ruke okupatora, baš kao ni zadarski kulturnjaci koji su svojim djelovanjem pokušavali oživjeti duh građana i bez straha od neprijatelja žustro krenuli u borbu da očuvaju kulturni život grada.

³³ KALEB, J.: **Zadar u Domovinskom ratu 1990. – 1991.**, Zadarska smotra, Matica hrvatska, Ogranak Zadar, Zadar, Vol. 47(1998), 1/3, p. 201 – 212

³⁴ R.Ž.: „15. rujna 1991. počela bitka za Zadar – grad koji je trebao biti ‘najveća srpska luka’“, *Narod.hr*, 15.09.2015. < <http://narod.hr/hrvatska/15-rujna-1991-pocela-bitka-za-zadar-grad-koji-je-trebao-biti-najveca-srpska-luka#comments> > (18.08.2016.)

5.2.1. Kazališne priredbe

Kazališne priredbe u Zadru 1991.godine odvijale su se do kolovoza, a zatim su ratna zbivanja odigrala svoju ulogu.

Kako navodi dr.sc. Radomir Jurić: „U prvoj polovici 1991., prije početka Domovinskog rata, odigrano je devetnaest predstava.“³⁵ Nažalost, 17. kolovoza u dvorani glazbene škole izvedena je posljednja predstava „Aplauz žalosnom varalici“, Željka Königsnechta, nepunih mjesec dana prije prvog oružanog napada na grad. Do tada su u Zadru gostovali zborovi, orkestri i glumci iz različitih gradova. Početkom veljače priređen je i pravi teatarski spektakl u Narodnom kazalištu u Zadru, a nastupili su glumci, zbor i orkestar Hrvatskog narodnoga kazališta iz Splita sa izvedbom „Splitski akvarel“ Ive Tadijanića.³⁶ Još i danas je to najpoznatija splitska predstava koja govori o samom Splitu, a njezin je glavni lik „splitski mali puk“ kojem je autor i posvetio svoje besmrtno djelo.

U ožujku '91., Kazalište lutaka Zadar je na sceni starog kazališta premijerno izvelo predstavu „Mačak u čizmama“ Ch. Perraulta, u režiji Srećka Šestana. Od 22. do 26. travnja održan je 13. susret lutkarskih kazališta Hrvatske.³⁷

Po pitanju dramskog izražaja u '91. godini neizbježno je spomenuti cabaret „Sklonište“, dvosatno kazališno- zabavno druženje tadašnjih kulturnih i estradnih djelatnika, između dva agresorska napada na Zadar. Nastupali su glumci Kazališta lutaka Zadar, teatarski ansambl „TOKAR“, balerine plesne grupe Sanje Petrovske, članovi pop benda „FORUM“, Andela Ćurković... Prvi puta predstavljen je 20. prosinca u 19 sati u caffè baru „Basket“ u organizaciji Samostalnog voda umjetnika Zadar.³⁸

„Pa ipak, minulog petka - prva nedoumica. Zapravo bojazan hoće li teatar – cabaret u Jazinama, iako je taj prostor ujedno i sklonište, biti doista priređen, naprosto stoga jer je u ranim poslijepodnevima u Zadru toga dana bio oglašen zvuk sirene za opću opasnost. Ipak, topovska i artiljerijska kanonada četnika i srbovojske na Zadar, oko sedamnaest sati sasvim je utihnula. Jednoličan zvuk sirene označio je da je opasnost prošla.“³⁹ citat je ovo iz kojeg je očito u kakvim su uvjetima pripadnici Voda organizirali cabaret, no ni strah od

³⁵ JURIC, R.: op.cit., p.7

³⁶ JURIC, R.: op.cit., p.51 – 53

³⁷ JURIC, R.: op.cit., p.51

³⁸ STUPIN, T.: **Život je cabaret!**, Narodni list, br.7785,Zadar,28.prosinca 1991., p.13

³⁹ Ibid.

stradanja nije ih spriječio da zadarsku publiku počaste odličnim teatralnim i glazbenim izvedbama. „Publika se polagano osipa. Odlazimo i mi. U burovitu, neizvjesnu noć. Sat vremena nakon završetka „Basket“ – cabareta, gradom je odjekivala sirena pred neposrednu opću opasnost. Novi topnički, artiljerski i zračni napad na Zadar trajao je do jutra.“⁴⁰, riječi su ovo kojima je Tatjana Stupin, novinarka „Narodnog lista“, završila svoj reporterski zapis iz Cabaret- skloništa „Basket“.

U Jazinama, Gradskoj loži, crkvi sv. Dominika, zadarskom Narodnom kazalištu ili Glazbenoj školi, te ratne 1991.godine, priliku da glume imali su i članovi ansambla Narodnoga pozorišta iz Zenice, Zagrebačko kazalište lutaka, Dječje kazalište „Ognjen Prica“ iz Osijeka, Théâtre de la Courte Échelle iz Romansa (Francuska), Lutkono gledališće iz Ljubljane, Kazalište lutaka iz Rijeke, splitsko Kazalište lutaka „Pionir“, zagrebačko Hrvatsko narodno kazalište, Satiričko kazalište „Jazavac“ iz Zagreba, Dramsko kazalište Gavella te Hrvatsko narodno kazalište iz Osijeka.⁴¹

Iako se od početka godine u Zadru osjećala nesigurnost, to nije spriječilo izvedbu raznovrsnih predstava, dokle god su mogli zadarski su se glumci zalagali za rad.

5.2.2. Glazbene priredbe

Rat je učinio svoje i na zadarskoj glazbenoj sceni, koja je nesumnjivo patila zbog toga.

Ratne okolnosti nažalost loše su utjecale na glazbene priredbe 1991.godine. Štoviše, očito je da su ratna zbivanja uzela maha ako se uspoređi broj glazbenih priredbi iz '90., a to je njih čak četrdeset i četiri s onima '91., tek šesnaest.⁴²

Početkom godine, 15. siječnja, veliki hrvatski glazbenik Vice Vukov, održao je u Narodnom kazalištu cjelovečernji koncert čiji je prihod bio namijenjen obnovi Zadarske stolnice. Zadarski RKUD „Petar Zoranić“ također je nastavio svoju prošlogodišnju akciju prikupljanja sredstava za obnovu koncertne dvorane u Glazbenoj školi.⁴³

⁴⁰ Ibid.

⁴¹ JURIC, R.: op.cit., p.51 – 53

⁴² JURIC, R.: op.cit., p.8

⁴³ JURIC, R.: op.cit., p.103

Povodom 400. obljetnice smrti Jacoba Gallusa (slovenski skladatelj) i 200. obljetnice smrti W.A.Mozarta (austrijski skladatelj), od 21. do 23. lipnja, održani su 24. susreti i 3. natjecanje pjevačkih zborova Hrvatske, u organizaciji Kulturno – prosvjetnog sabora Hrvatske i RKUD-a „Petar Zoranić“. Odlukom Kulturno - prosvjetnog sabora odabrano je dvanaest najboljih zborova u Hrvatskoj, koji su dalje nastupili u dvorištu Kneževe palače i na svečanom koncertu u katedrali sv. Stošije. Tom prilikom okupilo se preko šesto pjevača amatera, a zlatne plakete pripale su Mješovitom zboru „Kolo“ iz Šibenika i domaćinu RKUD „Petar Zoranić“.⁴⁴

U Zadru su te ratne 1991. godine nastupali i strani izvođači kao što su: Emma Schmidt iz Njemačke, Komorni orkestar iz Erevana (Armenija), Viktor Pikajzen iz Sovjetskoga Saveza i Harlemski ansambl s crnačkim duhovnim pjesmama iz SAD-a. Uz njih su nastupili i različiti hrvatski izvođači i zborovi, a zadarski Djevojački zbor „Juraj Baraković“ izveo je više koncerata u Italiji, Belgiji i Njemačkoj.⁴⁵

Godina je to veoma teška za glazbene djelatnike, naime poradi ratne opasnosti, „Glazbene večeri u Sv.Donatu“ nisu se mogle realizirati početkom kolovoza kao što je bilo planirano.⁴⁶ Nakon tog prekida 1991., do danas nisu ponovno prekidane, već više od pola stoljeća od inicijalne ideje i realizacije 1960., od strane zadarskog dirigenta Pavla Dešpalja „Glazbene večeri u Sv.Donatu“ postale su jedan od najstarijih hrvatskih festivala.⁴⁷

No, još veći udarac za glazbenu scenu u Zadru bilo je bombardiranje Kneževe palače u kojoj se nalazila Glazbena škola unutar koje je bila smještena koncertna dvorana gdje su do tada nastupali različiti izvođači.

⁴⁴ JURIC, R.: op.cit., p.105

⁴⁵ JURIC, R.: op.cit., p.103 – 106

⁴⁶ JURIC, R.: op.cit., p.105

⁴⁷ Glazbene večeri u sv.Donatu, < <http://www.donat-festival.com/hr/> > (19.08.2016.)

Slika 3: Koncertna dvorana Glazbene škole nakon bombardiranja

Izvor: VEŽIĆ, P., ŠPRLJAN, E.: **Zadar, godine stradanja = Zadar, anni di sofferenze: 1991. - 1994.**, Zazid, Zadar, 1995., p.100 -101.

Slika iznad prikazuje koncertnu dvoranu Glazbene škole nakon bombardiranja Zadra od strane srpskih agresora u listopadu 1991. U napadu je potpuno uništena zgrada Glazbene škole „Blagoje Bersa“.

Posljednji cjelovečernji koncert u toj dvorani održan je 14. lipnja, a nastupili su „Klavirski duo“ Zorica Bruketa i Maja Jelaska.⁴⁸

Teška je to godina bila za glazbenu scenu u Zadru, od nemogućnosti održavanja koncerata pa sve do uništenja Glazbene škole i njenog inventara, što je uistinu bio snažan udarac za sve glazbene umjetnike i ljubitelje.

⁴⁸ JURIC, R.: op.cit., p.105

5.2.3. Izložbe

Kao i ostala kulturna događanja izložbe su se u Zadru priređivale dokle god je to bilo moguće, a rat je ostavio traga i na umjetničke motive.

Prema podacima dr.sc. Radomira Jurića, u prvoj polovici 1991. godine zabilježeno je osamnaest izložbi, ne računajući gostovanja muzejskih ustanova, udruga i likovnih umjetnika izvan Zadra. U usporedbi s 1989. predratnom godinom kada ih je bilo četrdeset, to je zaista malo.⁴⁹

U kolovozu 1991. odvila se hvale vrijedna akcija, prvi likovni protest pod nazivom „Hrvatski umjetnici za mir“. Akademska slikarica G. Juriša Čovran dobila je oko 100 m žutice i boje od TIZ-a u Zadru i s time otišla u HDLU Zagreb i okupila skupinu umjetnika.⁵⁰ U akciji Hrvatski umjetnici za mir dvadeset i troje umjetnika izvelo je seriju panoa u Galeriji Studentskog centra u Zagrebu. Na tom najfrekventnijem okupljalištu mladih našli su se na okupu predstavnici više generacija i oprečnih umjetničkih usmjerenja izvodeći na dvometarskim panoima svoja viđenja ratnog mehanizma. Bila je to pozitivno mobilizirajuća antiratna manifestacija. Mješovito društvo različitih likovnih idiomatika oslikavajući svima jednako zadane površine progovorilo je gotovo s istovjetnim uvjerenjem i intenzitetom o istoj i jedino relevantnoj temi rata.⁵¹ Projekt koji je nazvan LAMPION POST sastojao se od 23 slike slikane na hrastovu blind ramu. Ostvarena su brojna gostovanja na trgovima i u velikim zatvorenim dvoranama u više inozemnih i hrvatskih gradova, no nažalost ne i u Zadru.⁵²

⁴⁹ JURIC, R.: op.cit., p.8

⁵⁰ JURIC, R.: op.cit., p.173

⁵¹ REBERSKI, I.: **Umjetnost i rat u Hrvatskoj 1991/92. Nasilje protiv umjetnosti – umjetnost protiv nasilja**, Radovi Instituta za povijest i umjetnosti, Institut za povijest umjetnosti, Zagreb, Vol. 18 (1994), 1994, p.194

⁵² JURIC, R.: op.cit., p.173 – 174

Slika 4: Plakat: Hrvatski umjetnici za mir

Izvor: Njuškalo.hr, <http://www.njuskalo.hr/slike/plakat-hrvatski-umjetnici-mir-oglas-904526>

Prethodna slika prikazuje plakat skupne izložbe *Hrvatski umjetnici za mir* iz 1991. godine. Na plakatu se nalaze 23 slike ratnih motiva raznih umjetnika.

Iako se ne ubraja u izložbe, bitno je navesti likovno ostvarenje Samostalnog voda umjetnika Zadar koje se očituje u više od sto tisuća tiskanih razglednica sa motivom ratom pogođenog Zadra.

Slika 5: Jedna od razglednica „, HELP CROATIA !“

Izvor: Plesna scena.hr, <http://www.plesnascena.hr/index.php?p=article&id=1923>

Slika 5. prikazuje potpuno uništenu, bombardiranu baletnu dvoranu koja se nalazila u Kneževoj palači. Razglednicom se željelo prikazati stradavanje ne samo grada već i njegove kulture.

Z.G., tadašnji novinar Slobodne Dalmacije, 28. studenog 1991. o razglednicama piše: „, Vod zadarskih kulturnih djelatnika inicirao je tiskanje više razglednica s motivom porušenoga Zadra. Svrha je tih razglednica prije svega želja da se istina o agresorskom razaranju Zadra proširi do svih meridijana. Zato će, čim razglednice dođu u prodaju, građani biti pozvani da pošalju razglednicu prijateljima u inozemstvo kako bi istina doprla što dalje, a isto bi tako bilo korisno da božićne i novogodišnje čestitke građani ove godine zamijene tim aktualnim razglednicama.“⁵³ Iz citata je vidljivo kako je svrha ovih razglednica bila širiti istinu o Domovinskom ratu.

Na izložbama u Zadru, te su godine svoje radove izlagali fotograf Zvonko Kucelin, Antun Travirka, Antun Brkan, Željko Karavida, braća Eugen i Harold Frković iz Benkovca, Božidar Đurić, Abdulah Seferović, Antun Boris Švaljeka, Marija Braut, Ivan Glavočić, Slavko

⁵³ Z.G., **Razaranja na razglednicama**, Slobodna Dalmacija, br.14726, Split, 28. studenoga 1991.

Tomerlin, Anselmo Dorkin, Ivo Govorčin, Zvonko Govorčin, Ivan Šulić, I. Maštruko i Šime Zelenčić. Također, Arheološki muzej je bio vrlo aktivan te godine pa je sa svojim izložbama sudjelovao i izvan Hrvatske.⁵⁴

Iako je i više nego očito broj izložbi u Zadru u ratnoj 1991. godini znatno opao, izložbe koje su održane bez sumnje bile su veoma zanimljive.

5.2.4. Nove knjige i časopisi

Izdavačka djelatnost tijekom 1991. godine i dalje ne jenjava. Tiskaju se nove knjige zadarskih književnika, a svjetlo dana ugledali su i neki novi časopisi i zbornici.

Na listi zadarskih književnika čijih je jedanaest knjiga ugledalo svjetlo dana 1991. godine nalaze se: Ante Tičić s tri knjige, Tomislav Marijan Bilosnić s dvije knjige, Despot Pavao s knjigom „U potrazi za smijehom“, Fahrudin Nikšić sa zbirkom pjesama tiskanoj u Sloveniji na hrvatskom i slovenskom jeziku, Eduardo Peričić i njegovo djelo „Sclavorum Regnum Grgura Barskog“, Tomislav Maričić – Kukljičanin sa zbirkom pjesama „Kamenčići djetinjstva“, Miljenko Mandže i „Stari govori“ te Abdulah Seferović s monografijom „Tomaso Burrato – carsko kraljevski fotograf“.⁵⁵

Ne bi bilo s gorega napomenuti kako je 29. studenoga u Japanu u izdanju Društva za haiku poeziju „Ko“ iz Nagoye, objavljena svjetska antologija haiku poezije na japanskom i engleskom jeziku. U 600 stranica koliko obuhvaća antologija, Tomislav Marijan Bilosnić zastupljen je sa čak tri haiku pjesme.⁵⁶

Od časopisa je te godine u Zadru tiskan časopis „Medica Jadretina“ izdan u rujnu od strane Znanstvene jedinice Medicinskog centra Zadar, kao posebna publikacija objavljen je i zbornik radova sa znanstvenog skupa „Peti reumatološki dani“. Od zbornika izašao je i „Zbornik radova sa Znanstvenoga skupa održanog u Zadru 4. i 5. listopada 1989, u povodu 80. obljetnice smrti S. Brusine“. Također se pojavio i novi, 29. svezak „Radova“ Filozofskoga

⁵⁴ JURIC, R.: op.cit., p.169 – 174

⁵⁵ JURIC, R.: op.cit., p.299 – 301

⁵⁶ JURIC, R.: op.cit., p.300

fakulteta koji izlaze u tri razdjela : „Razdjel povijesnih znanosti“, „Razdjel filoloških znanosti“ i „Razdjel filozofije, psihologije, sociologije i pedagogije“.⁵⁷

Još jednom, za vrijeme žustrih napada na grad, zadarski književnici nisu izgubili inspiraciju i svojim djelima pokušavaju podignuti moral i kulturno obogaćuju grad.

⁵⁷ JURIC, R.: op.cit., p.299 – 301

5.3. Kulturna događanja 1992.

Nakon prvih oružanih napada u jesen 1991., Zadar je i dalje bio na meti okupatora. Razaranje grada nastavilo se bez prestanaka, a oružje agresora nije mirovalo ni u 1992. godini. Na meti agresora sve više je bila sama tisućljetna jezgra grada. Nameće se zaključak kako kulturna događanja pored ovakvih ratnih zbivanja padaju u drugi plan i jedino važno postaje preživjeti, no, u sljedećim potpoglavljima vidjet će se je li kultura u Zadru zbilja pala u zaborav.

Unatoč agresivnim napadima na Zadar koji su bivali sve češći, Zadranici se nisu predavali, časno su branili svoj grad. Zadar i njegovo zaleđe područje je životno važno za cijelu južnu Hrvatsku, znajući to, upravo je tu agresor najjače vojno udario kako bi ga osvojio i tako ugrozio hrvatske životne interese. No, upravo zadarsko bojište dokazuje kako se narod može oduprijeti agresiji i kad je neprijatelj neusporedivo jači.⁵⁸

Svibanj '92. bio je mukotrpan za zadarski puk. Zadar i čitavo njegovo područje proživljavali su teško vrijeme, i po deset noći za redom grad je trpio žestoke topničke udare četnika, Zadranici su u skloništim provodili i po 57 sati bez prestanka. Sa svih strana na grad su se ispaljivale topničke granate. U jednu večer pogođena je zgrada „Dalmatinske banke“, pristanište trajekta, stambeni objekti po cijelom gradu, prometnice. Grad napadaju tenkovima, minobacačima te višecijevnim bacačima raketa.⁵⁹

Ni do kraja godine nije bilo mira na zadarskom području, usprkos zaštitnim snagama UN-a, čija je sporost i nedjelotvornost bila nepodnošljiva.⁶⁰

U prethodno opisanom, teškom ratnom stanju i napadima agresora, planiranje bilo kakvih kulturnih događanja zahtijevalo je iznimno velike napore, jer kako planirati i održati neki događaj kada se u neizvjesnosti očekuje zvuk sirene za uzbunu.

⁵⁸ KALEB, J.: Zadar u **Domovinskom ratu 1992. – 1993.**, op.cit.,p. 26 – 27

⁵⁹ KALEB, J.: Zadar u **Domovinskom ratu 1992. – 1993.**, op.cit.,p. 53

⁶⁰ KALEB, J.: Zadar u **Domovinskom ratu 1992. – 1993.**, op.cit.,p. 88

5.3.1. Kazališne priredbe

Kada su u pitanju kazališne priredbe posebno su se istaknuli članovi zadarskog Kazališta lutaka, koji su neustrašivo radili ono što najbolje znaju.

Na daskama zadarskog kazališta 1992. godine izvedene su predstave: „Ratni dnevnic“ Božidara Oreškovića, „U Bečkom Novom Mjestu“ Milana Ogrizovića u izvedbi glumačke postave Histrioni, „Šjora Fila“ Hrvatskog narodnog kazališta Split, već poznati Cabaret „Sklonište“ Samostalnog voda umjetnika Zadar, „Muž moje žene“ Mira Gavrana glumca i redatelja, „Julijana Kreposna „ i „Gospar Lukša i gospar Posro – farsa od Gvere“ u izvedbi Dubrovačkog kazališta „Marin Držić“. Prema podacima dr.sc. Radomira Jurića iznesenih u *Ljetopisu*, te je godine bilo svega četrnaest predstava u Zadru.⁶¹

1992. godine, ne plašeći se rata, zadarsko Kazalište lutaka još je jednom istaknulo svoju namjeru za podizanjem duha pomalo klonulih građana i prognanika, djece i odraslih.

Tijekom siječnja, u suradnji sa Samostalnim vodom umjetnika i HV izvelo je niz predstava za djecu prognanika u prognaničkim središtima na području Zadra. Svoju predanost radu imali su priliku iskazati u brojnim gostovanjima u zagrebačkoj „Gavelli“, crkvi Gospe od Zdravlja i na Marulićevim danima u Splitu, također i brojnim nastupima u europskim državama poput Francuske i Švicarske od 29. siječnja do 4. ožujka te Njemačkom Gaggenauu.⁶²

Osim u prognaničkim centrima i kazalištu, u Zadru je postava Kazališta lutaka nastupala i u sv.Stošiji sa predstavom „Muke svete Margarite“, a od 25. do 28. kolovoza u Crkvi sv. Dominika izveli su svoju antologijsku predstavu „Postojani kositretni vojnik“. Sudjelovali su i UNICEF-ovoj akciji „Tjedan mira“ gdje su u vremenu od 3. do 8. studenoga izveli sedam predstava za zadarsku djecu i djecu Bosne i Hercegovine. Za svoj izvanredan dramski izričaj u iznimno teškim vremenima, 1992. lutkari su nekoliko puta nagrađivani pa su tako 22. lipnja na PIF-u '92. u Zagrebu dobili nagradu za jačinu dramskog izraza, te posthumno Branko Stojaković za likovno oblikovanje. Na Marulićevim danima u Splitu prof. Antun Dolički dobio je nagradu za najbolju scensku glazbu za predstave „Muke sv.Margarite“ i „Ribar Palunko i njegova žena“, dok je Mileni Dundov pripala nagrada za glumu i animaciju.⁶³

⁶¹ JURIC, R.: op.cit., p.53 – 55

⁶² Ibid.

⁶³ Ibid.

Iako je broj kazališnih priredbi u Zadru znatno opao, zadarski se umjetnici nisu predavali, već su brojnim predstavama kako u Zadru tako i izvan svoga grada, na najbolji mogući način pokazali svoj talent i želju da bez obzira na ratna zbivanja Zadar i dalje bude prepoznat kao grad umjetnosti i kulture.

5.3.2. Glazbene priredbe

Iako u Zadru 1992. godine i nije bilo toliko glazbenih priredbi, Samostalni vod umjetnika Zadar trudio se da obogati glazbenu scenu sa što više priredbi. Isto tako, zadarski su zborovi diljem Hrvatske i inozemstva svojim glasovima širili istinu o ratnim stradanjima.

Kada je o glazbenim priredbama riječ posebno se istaknuo Djevojački zbor „Juraj Baraković“ ,koji je pod vodstvom maestra Antuna Doličkoga u organizaciji Samostalnog voda umjetnika HV, dio siječnja proveo je na turneji „Zašto sloboda ne sine“ po Italiji i Belgiji.⁶⁴ Mlade Zadranke tako su postale ambasadorice hrvatske istine, pa je uz njihov nastup interes kod publike izazvala i foto –video – dokumentacija o ratnim razaranjima Zadra, koja je bila postavljena u crkvama i kazališnim kućama u kojima su se koncerti organizirali.⁶⁵

Samostalni vod umjetnika Zadar odigrao je veliku ulogu u organiziranju različitih glazbenih priredbi, tako je i 1. ožujka uz pomoć Zapovjedništva sektora Zadar održan koncert zadarskih glazbenika u crkvi sv. Šime u prilog obnovi orgulja zadarske stolnice sv. Stošije.⁶⁶ Održan je i dobrotvorni koncert „Ranjeni Zadar ranjenom Sarajevu“ u Narodnom kazalištu Zadar, a nakon jedinog prekida, onog 1991., od 3. do 8. kolovoza održane su 32. glazbene večeri u sv. Donatu. Otvorene u crkvi sv. Šime, a završile su maestralnim nastupom poznatog ansambla „Pro cantione antiqua“ iz Velike Britanije.⁶⁷

23. prosinca u crkvi sv. Frane priređen je Božićni koncert, a organizator koncerta bila je Hrvatska kazališna kuća. Isti koncert ponovio se u Veljoj crkvi u Pagu, gdje su ponovno

⁶⁴ JURIC, R.: op.cit., p.106

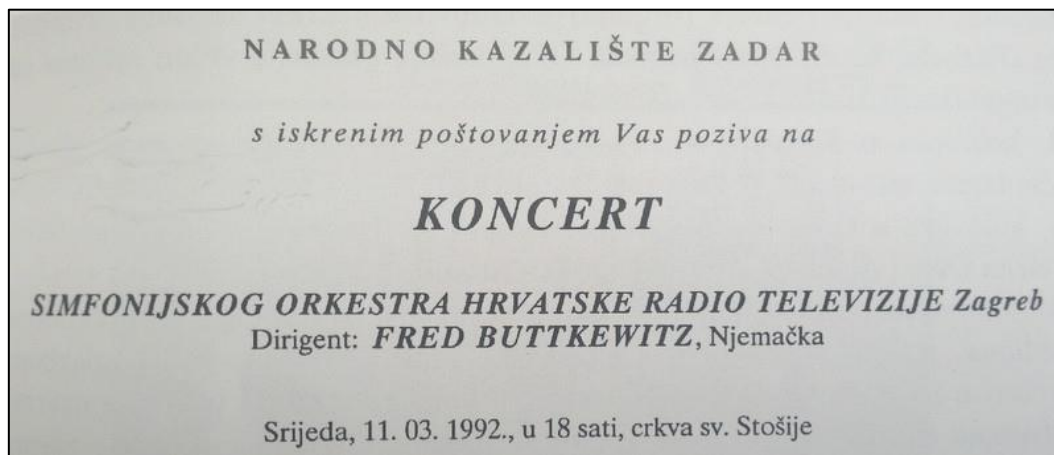
⁶⁵ BILOSNIĆ, T.M.: op.cit., p.87

⁶⁶ JURIC, R.: op.cit., p.106

⁶⁷ JURIC, R.: op.cit., p.108

nastupili HPGD „P.Zoranić“, Djevojački zbor glazbene škole „Blagoje Bersa“, „Milja Kačinari na flauti i Zorica Bruketa na orguljama, pod vodstvom prof.Antuna Doličkog.⁶⁸

Slika 6: Pozivnica za koncert u crkvi sv.Stošije u Zadru 11. ožujka 1992.

Izvor: JURIC, R.: **Ljetopis kulturnih događanja u Zadru 1986. – 1996.**, Ogranak Matice hrvatske u Zadru, Zadar, 2014., p. 107

U Zadru su koncerte održali i Simfonijski orkestar HRT-a (u tekstu iznad je prikazana pozivnica), u Klastru sv.Frane ansambl za ranu glazbu „Sintagma musicum“ iz Zagreba, Trio Orlando u prepunoj Maloj dvorani Hrvatske kazališne kuće oduševio je zadarsku publiku, orkestar, zbor i solisti Hrvatskog narodnog kazališta iz Splita te riječki Oratorijski zbor u crkvi sv. Šime. Također HPGD P. Zoranić sudjelovao je na glazbenim izvedbama diljem Hrvatske, pa čak i u Italiji.⁶⁹

Iako je 1992. godina bila veoma teška, zadarski su kulturnjaci uspjeli postići da se uz smrt i krv, osim zvukova granata, bombi i tenkova agresora, čuju i oni mnogo ljepši zvukovi i glasovi s glazbenih priredbi.

⁶⁸ JURIC, R.: op.cit., p.110

⁶⁹ JURIC, R.: op.cit., p.106 – 110

5.3.3. Izložbe

U gradu kojeg agresor iznenada sve češće napada svim mogućim načinima, izložbe se i dalje održavaju, iako u znatno manjem broju nego prije. No, zadarski umjetnici ne odustaju, svoja djela izlažu van grada i tako pokazuju da nisu klonuli duhom.

U ratu, iz godine u godinu, sve je manje izložbi pa tako i 1992. njih tek osamnaest.⁷⁰

Po pitanju izložbi ponovno se iskazao Samostalni vod umjetnika koji je diljem Hrvatske, ali i u inozemstvu otvarao razne izložbe sa ratnom tematikom. Zapovjednik Voda T.M.Bilosnić uputio se na višetjednu turneju po Francuskoj i Švicarskoj s članovima Kazališta lutaka Zadar, kako bi pokazao pravu istinu o ratnim zbivanjima svojom izložbom foto i video zapisa te s razglednicama o razaranju Zadra.⁷¹

Svoju humanost Zadrani su iskazali i davanjem dijela prihoda od aukcijske izložbe radova Tomislava Čerine, Alda Krizmana, Dragana Kwiatkowskog i Ljubomira Ivanova, obitelji Anice i Martina Baričevića, koja je u progonstvu dobila deseto dijete. Izložba je održana 7. ožujka u Galeriji „Đina“ u organizaciji Samostalnog voda umjetnika.⁷²

U 1992. svojim izložbama iskazao se i Arheološki muzej Zadra pa je tako 18. svibnja u povodu 17. svjetskog kongresa oblikovatelja i Svjetskoga dana muzeja, u Cankarjevu domu u Ljubljani otvorena izložba „Nakit- magična snaga oblika“ u suradnji sa Pokrajinskim muzejem Ptuj i Cankarjevim domom. Na izložbi je prikazan razvoj nakita od brončanog doba do 15.st. sa šireg zadarskog područja, a obradili su ga djelatnici Arheološkog muzeja dr. Zdenko Brusić, prof. Branka Nedved i prof. Radomir Jurić. Sama izložba bila je medijski odlično popraćena kako u Sloveniji tako i u Hrvatskoj, a pratile su je i kopije nekoliko predmeta nakita koje je izradila Zlatarna Celje. Izložba je ponovno otvorena u Pokrajinskom muzeju u Ptuj 22. prosinca.⁷³

Dobar odaziv u javnosti imala je i izložba prof. Ive Fadića, „Rimsko staklo Argyruntuma“ otvorena 13. veljače u Muzeju grafične umetnosti u Rogaškoj Slatini, zatim 20. ožujka u

⁷⁰ JURIC, R.: op.cit., p.8

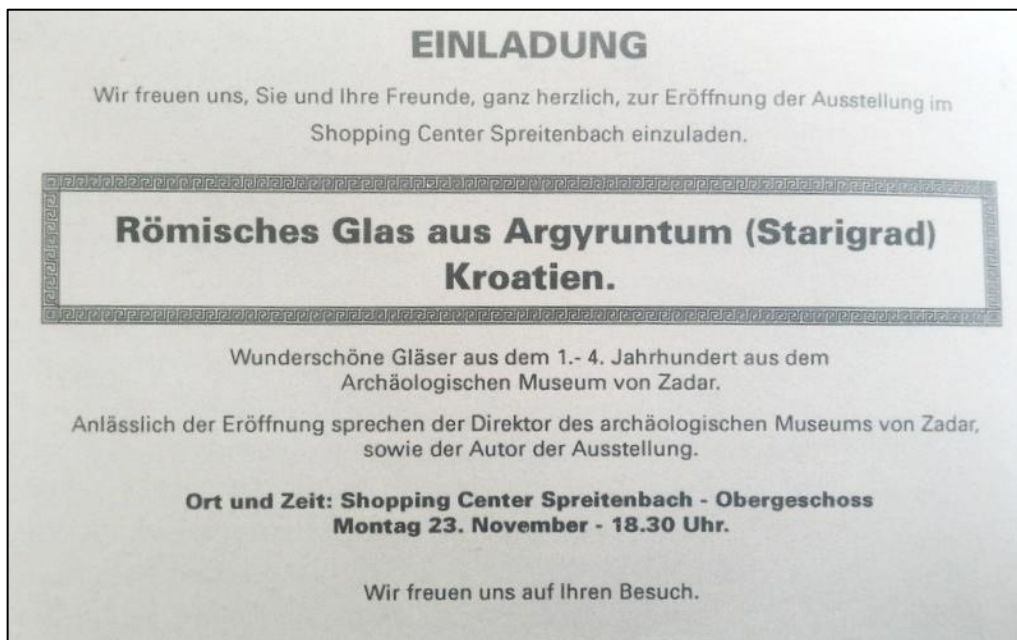
⁷¹ JURIC, R.: op.cit., p.174

⁷² JURIC, R.: op.cit., p.175

⁷³ JURIC, R.: op.cit., p.176 – 181

Koruškom pokrajinskom muzeju u Slovenj Gradecu te 26. lipnja u Savaria muzeju u mađarskom Szombathelyju.⁷⁴

Slika 7: Pozivnica za otvorenje izložbe „Rimsko staklo Agryruntuma“

Izvor: JURIC, R.: **Ljetopis kulturnih događanja u Zadru 1986. – 1996.**, Ogranak Matice hrvatske u Zadru, Zadar, 2014., p. 176

Slika iznad prikazuje pozivnicu za otvorenje izložbe „Rimsko staklo Agryruntuma“ autora prof. Ive Fadića, održanoj u trgovačkom centru Spreitenbacha u Švicarskoj 23. studenog 1992. godine.

Iako iz opravdanih razloga, zbog straha od ratnih događanja u Zadru nije bilo mnogo izložbi, zadarske su izložbe obišle brojne hrvatske gradove, ali i susjedne zemlje. Važnu ulogu po pitanju izložbi imali su „kafići – galerije“ kao što su „Đina“ i „Basket“ u kojima su brojni radovi pronašli svoje mjesto.

⁷⁴ Ibid.

5.3.4. Nove knjige i časopisi

U 1992. godini zadarski književnici su unatoč borbi za opstanak svoga rodnog grada i dalje bili aktivni na književnom polju. Izdavane su i predstavljane nove knjige i časopisi, održavale su se književne večeri i organizirale prodaje izložbi knjiga.

Između ostalih književnih djela, iz književnog opusa akademika Božidara Finke izašla je nova knjiga „Suvremeno čakavsko pjesništvo zadarskoga kruga“, Mate Sušac predstavio je javnosti svoje djelo „Čovjek iz Kerijotha“ početkom rujna, u listopadu je predstavljena nova knjiga pod naslovom „Pravaštvo u zadarskim Arbanasima“ autora prof. Marjana Diklića, zatim roman Serena Dentonija „Povratak u Zadar“. Franjevac Ante Čavka objavio je svoju novu zbirku pjesama „Operi ruke, Poncije“, zatim se u prosincu spominje i nova knjiga Milana Ivkošića „Rodoljubna zanovijetala“.⁷⁵

Pojavio se i 12. svezak Diore, glasila Arheološkog muzeja u Zadru, 30. svezak Radova filozofskog fakulteta i 34. svezak Radova Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Zadru. Godina je to u kojoj će Ogranak Matice hrvatske, nakon četrdeset godina izlaženja „Zadarske revije“, promijeniti ime toga časopisa za kulturu u „Zadarska smotra“.⁷⁶

No, od velikosrpske agresije nije bio pošteđen ni temelj civilizacije knjiga. Nažalost 21. ožujka četnici su kod Zvornika zaplijenili kamion s cjelokupnom nakladom od 10 000 primjeraka tek tiskanog romana *Iški kralj* autora Tomislava Marijana Bilosnića i tako je literatura pisana za djecu završila na lomači.⁷⁷

Uz te, predstavljene su i izdane i druge knjige, no najviše je medijske pažnje zadobila monografija „Zadar Anno domini 1991.“ Samostalnog voda umjetnika HV u Zadru. Riječ je o monografiji prepunoj potresnih fotografija o razaranju Zadra.⁷⁸

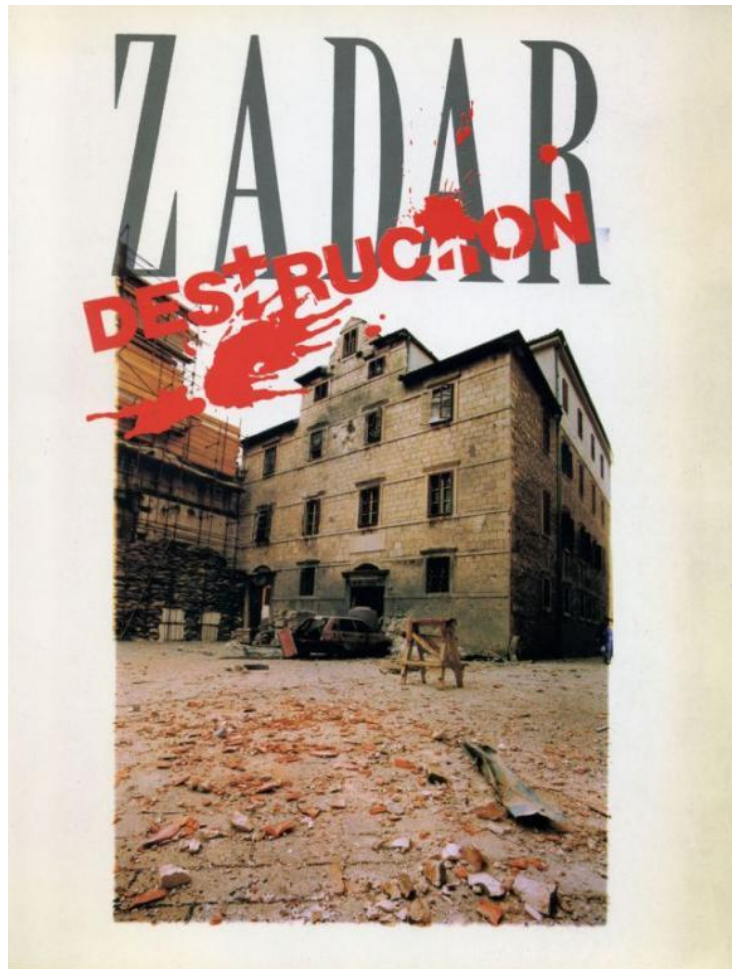
⁷⁵ JURIC, R.: op.cit., p.301 – 306

⁷⁶ Ibid.

⁷⁷ JURIC, R.: op.cit., p.302

⁷⁸ JURIC, R.: op.cit., p.301 – 306

Slika 8: Zadar - anno domini 1991

Izvor: Zadarski list, <http://www.zadarskilist.hr/clanci/07012012/stota-tiskana-knjiga-tomislava-marijana-bilosnica>

Slika iznad u tekstu prikazuje naslovnicu foto monografije, koja nagovještava da se radi o potresnim slikama razaranja.

Na predstavljanju foto – monografije 3. lipnja 1992., književnik i tadašnji Zapovjednik Voda, Tomislav Marijan Bilosnić za nju kaže: „ Zadar – anno domini 1991! –naziv je foto monografije o razaranju Zadra i bezočnom barbarizmu od strane srpske okupacijske vojske, a odnosi se samo na dio zločina nastalih u razdoblju od rujna do prosinca protekle godine. Monografija tiskana u izdanju Samostalnog voda umjetnika Zadar obima je 144 stranice formata 27 x 21cm s ukupno šezdeset dvije kolor i pedeset šest crno bijelih fotografija.

Izdavanje ove monografije imalo je snažan odjek u javnosti, a ujedno je time Vod završio svoju djelatnost.⁷⁹

Bila je to godina u kojoj su zbog četničkih napada na Zadar predstavljanja knjiga bila prekidana, a knjige su se palile, no unatoč tome i dalje su se tiskale nove knjige, a Zadrani su svoja djela predstavljali izvan grada i tako širili istinu o ratnim napadima.

⁷⁹ BILOSNIĆ, T.M.: op.cit, p.115

5.4. Kulturna događanja 1993.

Sredinom Domovinskog rata 1993. godine, napadi na sam Zadar bili su nešto rjeđi nego prethodnih godina, no zvukovi sirene za uzbunu i dalje su se čuli u gradu. Godina je to u kojoj je HV uspješno provela oslobađajuću akciju „Maslenica“ i tako pobudila ponos i samopouzdanje građana.

Međunarodne snage UNPROFOR-a na okupiranom području nisu uspjele ispuniti svoje osnovne zadaće: razoružanje i demilitarizaciju okupiranih područja, uspostavu prometa, te povratak prognanih izbjeglica. Bez obzira na njihovu prisutnost nizali su se brojni incidenti, a Hrvati su i dalje protjerivani.⁸⁰

Iako znatno manje napadaju grad nego prethodnih godina, 1993. četnici su i dalje smješteni na Musapstanu i izravno ugrožavaju Zadar i prometnice te prijete kako će zauzimanjem Zadra potpuno presjeći Hrvatsku.⁸¹ Takvo nešto bilo bi najgori scenarij, ne samo za Zadar i okolicu već i za cijelu Hrvatsku.

Nakon što je u studenom 1991. godine srušen Maslenički most, sjeverna i južna Hrvatska prometno su bile povezane preko Paga. Mukotrпно putovanje trajektima nanosilo je golemu štetu gospodarstvu i turizmu, ali je imalo i veliki psihološki učinak na cijelu prometno presječenu Hrvatsku⁸², što je bio jedan od glavnih ciljeva agresorske vojske. Kako bi se oslobodilo zadarsko zaleđe i prometno povezala sjeverna i južna Hrvatska te tako spriječio jedan od glavnih ciljeva srpske vojske, pokrenuta je akcija „Maslenica“.

Siniša Klarica u svom članku u Zadarskom listu ukratko opisuje akciju ovim riječima: „Akcija Maslenica naziv je za oslobodilačku operaciju Oružanih Snaga Republike Hrvatske i pripadnika Ministarstva unutrašnjih poslova RH. Vojna je akcija planirana i izvedena u razdoblju od 6. do 27. siječnja 1993., dok su borbe na terenu počele 22. siječnja 1993. u 6 sati. Tijekom akcije hrvatski vojnici i policajci oslobodili su zadarsko zaleđe, Masleničko ždrilo i zrakoplovnu luku Zemunik, a naknadno je oslobođena i brana Peruča, koju su pobunjeni Srbi

⁸⁰ KALEB, J.: **Zadar u Domovinskom ratu 1992. – 1993**, op.cit., p.103

⁸¹ KALEB, J.: **Zadar u Domovinskom ratu 1994. – 1995.**, Udruga dragovoljaca i veterana RH Zadarske županije, Zadar, 2004., p.8

⁸² Ibid.

digli u zrak.“⁸³ Akcija je to koja je dala poticaj za daljnju borbu i omogućila izgradnju pontonskog Masleničkog mosta kako bi se olakšao promet. Jadranko Kaleb opisao je stanje u zemlji nakon oslobađajuće akcije „Maslenica“: „Duša razdraganih Hrvata ispunila se zadovoljstvom i osmijeh se ponovno vratio na njihova lica jer je agresoru uzvraćen udarac i jer je potisnut s hrvatske zemlje. Nisu samo prognanici dočekali trenutke radosti, već su svi građani „Lijepa naše“ ponosni svojim vojnicima, gardistima. Zadovoljstvo im je to veće kad se zna da je riječ o oslobađanju hrvatskih sela i hrvatske zemlje od srpskog korova.“⁸⁴

U teškim stradanjima te 1993. godine, stradala je i umjetnost, ali su je zadarski kulturnjaci ponovno gradili. Zalagali su se tako i ove ratne godine, da kulturni život u Zadru ne mine. Iako je teško u ratnim zbivanjima pronaći nešto lijepo, oni su pronašli inspiraciju i želju da kulturni duh građana podignu na novu razinu.

5.4.1. Kazališne priredbe

Uistinu je vidljiv manji broj kazališnih izvedbi u 1993. godini, što i ne čudi s obzirom na srpsku agresiju koja nije jenjavala. No, kao ni prethodnih godina, zadarska publika nije bila zanemarena. Istaknulo se ponovno i te godine, Kazalište lutaka Zadar, a održavane su i kazališne predstave unatoč općoj opasnosti.

23. travnja 1993. u samo dvadeset minuta na Zadar je ispaljeno četiri projektila iz VBR-a (višecijevni bacači raketa) i 11 topovskih projektila, od kojih su stradale civilne žrtve i počinjena je velika materijalna šteta. Sljedećeg dana na meti agresorskog topništva bili su isti ciljevi kao i proteklih dana. Rat je bjesnio nad Zadrom svom žestinom. Zadrani su stali u obranu grada, na prvu crtu obrane hrvatske domovine, za njezinu nezavisnost i cjelovitost, s vjerom u dragog Boga. Iz tih vrijednosti Zadrani su izvlačili moć i snagu, i dok su granate u jednom dijelu grada razarale, na drugom kraju već su se sanirala razaranja od prethodnog dana.⁸⁵ Unatoč općoj opasnosti tog strašnog dana, u Hrvatskoj kazališnoj kući premijerno je izveden „Sveti Roko na brdu“ Milana Grgića, u režiji Marina Carića. Zagrebačko kazalište „Komedijska“ pružilo je potporu HKK-u tijekom glumačkih pokusa. Predstava je to koja je

⁸³ Klarica, Siniša: „Akcija Maslenica: Povjerenje u topnike bilo je presudno“, *Zadarski list.hr*, 21.01.2010. <<http://www.zadarskilist.hr/clanci/21012010/akcija-maslenica-povjerenje-u-topnike-bilo-je-presudno>> (25.08.2016.)

⁸⁴ KALEB, J.: *Zadar u Domovinskom ratu 1992. – 1993.*, op.cit., p.112

⁸⁵ KALEB, J.: *Zadar u Domovinskom ratu 1992. – 1993.*, op.cit., p.176

predstavljala Hrvatsku kazališnu kuću na Marulićevim danima u Splitu, Festivalu smijeha u Puli, imala je svoju zagrebačku premijeru, a HKK je s njom gostovala i u Slavonskom Brodu, Osijeku te u Njemačkoj.⁸⁶

Zadarsko Kazalište lutaka 7. svibnja u crkvi sv. Dominika premijerno je izvelo predstavu „Stjepan, posljednji bosanski kralj“ Mirka Bogovića, s kojom su nastupili i u HNK Split, na SLUK-u Osijeku i na PIF-u u Zagrebu gdje su lutkari dobili nagradu „Tibor Sekelj“ za predstavu s najhumanijom porukom, a Mojmir Mihатов je dobio nagradu za scenografiju i lutke. Pored tih dobili su i druge brojne nagrade: diploma za najbolju skupnu glumu, diploma za maske, povelja HAZU za promicanje hrvatske dramske baštine na lutkarskoj sceni, diploma Branka Stojakovića za najbolje lutke i scenografiju u predstavi.⁸⁷

Osim predstave „Stjepan, posljednji bosanski kralj“, Kazalište lutaka iz Zadra ostvarilo je više gostovanja i s ostalim predstavama, a posebno „Juditom“ s kojom su nastupali u Rijeci, Senju, na Braču, u Puli, ali i u švicarskom Zürichu.⁸⁸ Lutkari su gotovo svakodnevno uprizoravali svijet bajki, a uz pomoć dječjeg vlaka svakim bi danom zadarskim mališanima omogućavali bijeg od strahote ratnih zbivanja i pomagali im da bar na tren imaju osmijeh na licu.⁸⁹

U prosincu je Satiričko kazalište „Jazavac“ iz Zagreba prvi put uživo odigrala poznatu predstavu „Spikom na spiku“ pred zadarskom publikom.⁹⁰

U želji da na umjetnički način progovore o vremenu i zbivanjima koje ih okružuje, zadarski su lutkari svoje predstave i lutke koristili kao metaforu za ratne, društvene i političke probleme, i u tome su uspijevali, što potvrđuju brojne nagrade.

⁸⁶ JURIC, R.: op.cit., p.55

⁸⁷ JURIC, R.: op.cit., p.55 – 56

⁸⁸ JURIC, R.: op.cit., p.56

⁸⁹ JURIC, R.: op.cit., p.57

⁹⁰ JURIC, R.: op.cit., p.56

5.4.2. Glazbene priredbe

Ratna agresija preslikala se i na glazbenu scenu Zadra. Znatno je manje koncerata i glazbenih nastupa općenito, održano 1993. godine. Ali, velika želja brojnih zaljubljenika ne samo u glazbu, već u kulturu općenito, dovela je do toga da su se unatoč agresorskim napadima, 33. Glazbene večeri u sv. Donatu ipak održale, a zadarski glazbenici sudjelovali su na brojnim koncertima i tako kroz pjesmu širili istinu o razaranjima koje je Zadar trpio.

Djela Mozarta, Brahmsa, Strauss-Weberna i Strauss – Schönberga odjekivala su 14. veljače Malom dvoranom Hrvatske kazališne kuće, gdje su nastupili Ida Gamulin i Zagrebački kvartet. Nekoliko dana nakon, u Velikoj dvorani nastupio je Orkestar Hrvatske ratne mornarice pod ravnanjem Damira Marušića.⁹¹

U travnju je priređen Uskrsni koncert na kojemu je nastupio Gradski zbor „Brodosplit“ pod ravnanjem Vlade Sunka, a nastup je održan u zadarskoj katedrali. Krajem travnja u crkvi sv. Donata, Zadarski madrigalisti održali su cjelovečernji koncert u povodu 10. obljetnice njihova uspješnoga djelovanja. Povodom Dana državnosti, ali i 20 godina djelovanja, 29. svibnja Djevojački zbor Glazbene škole „Blagoje Bersa“ održao je svečani koncert u crkvi sv. Donata u organizaciji Hrvatske kazališne kuće. Te ratne 1993. godine, Božićni koncert održan je u crkvi sv. Šime nastupom HPGD „Petar Zoranić“.⁹²

Uz Idu Gamulin i Zagrebački kvartet, Orkestar Hrvatske ratne mornarice te Gradski zbor „Brodosplit“ u Zadru su 1993. unatoč napadima na grad gostovali i poznati pijanist Ljubomir Gašparović i solistica Katja Markotić, zatim Željko Milić i Gudački kvartet Hrvatskoga narodnoga kazališta iz Splita. Povodom otvorenja zračne luke Zemunik te uspostave prometa na Maslenici, u katedrali sv. Stošije nastupio je Simfonijski orkestar Hrvatske radiotelevizije. Komorni orkestar Hrvatskog narodnog kazališta iz Splita gostovao je u Zadru povodom Večeri talijanskoga baroka 1. listopada, dok je Dubrovački gitarski trio u Zadru nastupio 10. prosinca.⁹³

23. svibnja na natjecanju hrvatske mladeži u Varaždinu, zadarski Djevojački zbor pod ravnanjem prof. Antuna Dolička ostvario je veliki uspjeh i osvojio izuzetno vrijedne nagrade: Zlatnu medalju, prijelazni pehar te posebnu nagradu Društva hrvatskih skladatelja za najbolje

⁹¹ JURIC, R.: op.cit., p.110

⁹² JURIC, R.: op.cit., p.110 – 113

⁹³ Ibid.

izvedenu skladbu domaćeg autora, 24. svibnja održali su koncert u župnoj crkvi u Ivancu, a u sklopu Dana Matice hrvatske, 28. srpnja u hvarskoj katedrali održali su koncert duhovne glazbe. Djevojački zbor Glazbene škole „Blagoje Bersa“ nastupio je i u Vicenci i Rovigu, a 27. prosinca u zagrebačkoj su katedrali održali Božićni koncert.⁹⁴

31. svibnja u Grazu je održan Europski festival zborova na kojem je nastupilo i HPGD „Petar Zoranić“ pod ravnanjem maestra Antuna Doličkog. Također su nastupili i 6. lipnja na završnoj svečanosti Mjeseca europske kulture (također u Grazu) zajedno sa zborovima iz Austrije, Njemačke, Mađarske, Slovenije i Poljske uz orkestar Grancerskih simfoničara.⁹⁵

Iako su ratna zbivanja u rujnu 1993. i dalje bila u punom mahu, 33. glazbene večeri u sv. Donatu ipak su se održale i to od 13. do 19. rujna. Otvorene su nastupom Zagrebačkih solista, a zatvorene nastupima Maria Penzara, Nevena Belmanića i Sanje Mihić u crkvi sv. Šime.⁹⁶ Tog 13. rujna, na dan otvorenja, četnici su od 19:55 ispalili na Zadar desetak tenkovskih granata, što je dovelo do novog razaranja grada. I posljednjeg dana, 33. glazbenih večeri, agresor također snažno topnički napada po cijeloj bojišnici zadarsko – biogradsko ratišta.⁹⁷ U tako dramatičnom raspoloženju umjetnici nisu posustali i održali su svoje nastupe, prevladala je želja da se umjetnošću i kulturom pobudi životni potencijal i duh već pomalo klonulih građana.

Strah ipak nije odigrao glavnu ulogu na glazbenoj sceni 1993., pa su raznovrsni glazbenici nesebično podijelili svoj talent sa zadarskom publikom, a isto tako zadarski vokalni sastavi pokazali su svoj talent i umijeće diljem Hrvatske, ali i šire.

⁹⁴ JURIC, R.: op.cit., p.111

⁹⁵ Ibid.

⁹⁶ JURIC, R.: op.cit., p.112 – 113

⁹⁷ KALEB, J.: **Zadar u Domovinskom ratu 1992. – 1993.**, op.cit., p.216 – 217

5.4.3. Izložbe

U 1993. godini broj izložbi u Zadru bio je manji nego prethodnih godina, što opravdava teško ratno stanje. Unatoč tomu, raznovrsni su autori svoj rad odlučili podijeliti sa zadarskom publikom. Štoviše, i zadarski autori sudjeluju na izložbama izvan grada i tako se predstavljaju široj publici.

Prema podacima koje u svojoj knjizi navodi dr.mr. Jurić, 1993. godine u Zadru je, ne računajući gostovanje muzejskih ustanova, udruga i likovnih umjetnika izvan Zadra, bilo dvanaest izložbi.⁹⁸

Prof.dr. Slavko Perović otvorio je 14. siječnja, u Velikoj dvorani Doma Hrvatske mladeži izložbu fotografija Venca Rakvina.⁹⁹ Mjesec dana poslije otvorena je izložba Marije Živković u crkvi sv.Andrije i sv. Petra Starog, jedne od mnogih prognanica iz Benkovca¹⁰⁰ koja je bježeći od neprijateljskog oružja svoj komad neba pronašla u Zadru.

U predvorju Hrvatske kazališne kuće, u organizaciji Župnog ureda sv. Kate Zemunik, 18. svibnja, u sklopu manifestacije „Tjedan Zemunika u Zadru“ otvorena je izložba slika Tomislava Marijana Bilosnića i Željka Maričića. Don Šime Kevrić otvorio je „Tjedan Zemunika“ samo petnaestak minuta nakon što je na grad palo više četničkih granata iz uporišta u Zemuniku Gornjem!¹⁰¹

Izlagali su u Zadru '93.i nakladnička kuća „Naprijed“, akademski kipar Dragan Kwiatowski i pjesnik Ante Sikirić, akademski slikar Josip Zanki, slikarica Marija Settimo – Relja, Antun Travirka, Ines Hoffman, Boris Brzić, Ivan Glavočić, Neda Holos –Ivetić, Konstantin Kostov, Vladimir Medanić, Alfred Petričić, Antun Boris Švaljek, Zita Švaljek, Anita Tomljanović – Šokčević, Ivan Tomljnović, Rade Zrilić, Radomir Sarđen i Lovre Artuković sa svojim „Abecedom narcisoidnosti“.¹⁰²

Zadrani su također imali priliku posjetiti izložbe: „Zadar u staroj fotografiji“ Odjela Muzeja grada Zadra i Galerije umjetnina, „Moje sklonište“ izložba dječjih radova, „Rimsko staklo Argyruntuma“ zadarskog Arheološkog muzeja (izložba koja je također postavljena u Kranju i

⁹⁸ JURIC, R.: op.cit., p.8

⁹⁹ JURIC, R.: op.cit., p.181

¹⁰⁰ Ibid

¹⁰¹ Ibid

¹⁰² JURIC, R.: op.cit., p.181 – 186

Dobrovu u Goričkim brdima), „Arheološka istraživanja u koritu Cetine i Rude u Sinjskom polju 1990.i 1992.“ koju su zajednički organizirali Muzej Cetinske krajine iz Sinja i Arheološki muzej Zadar, no nažalost zbog ratnih opasnosti trajala je samo dva sata.¹⁰³

Od 1. do 8. prosinca, u Hrvatskoj kazališnoj kući predstavljeni su radovi sa I. međunarodnog salona karikatura „Čvorak 1993“ gdje su se mogli naći radovi zadarskog autora Julije Jelaska.¹⁰⁴

Djela zadarskih umjetnika obišla su i druge hrvatske gradove, pa je tako 25. lipnja u Zagrebu otvorena izložba pastela Tomislava Marijana Bilosnića „Zemunički pastel“ i Željka Maračića „Zemuničke ratne slike“, koje su gostovale i u Ivanić Gradu i Freiburgu. Tijekom srpnja i kolovoza u Omišu je održana izložba slika Nives Brajković, dok je svoja djela, mlada zadarska slikarica Ines Hoffman, predstavila u Novalji. U Opatiji je tijekom kolovoza bila postavljena izložba Vjere Stanin s naslovom „Zadar u Opatiji“. Zadarski autori predstavili su se i zagrebačkoj publici na prvoj zajedničkoj izložbi zadarskih likovnih umjetnika u Zagrebu.¹⁰⁵

Osim u Hrvatskoj, u okviru tradicionalnih Panonskih jeseni u Mađarskoj je 04. rujna, otvorena izložba „Nakit – magična snaga oblika“, koju su zajedničkim snagama priredili Pokrajinski muzej iz Ptuja i zadarski Arheološki muzej.¹⁰⁶

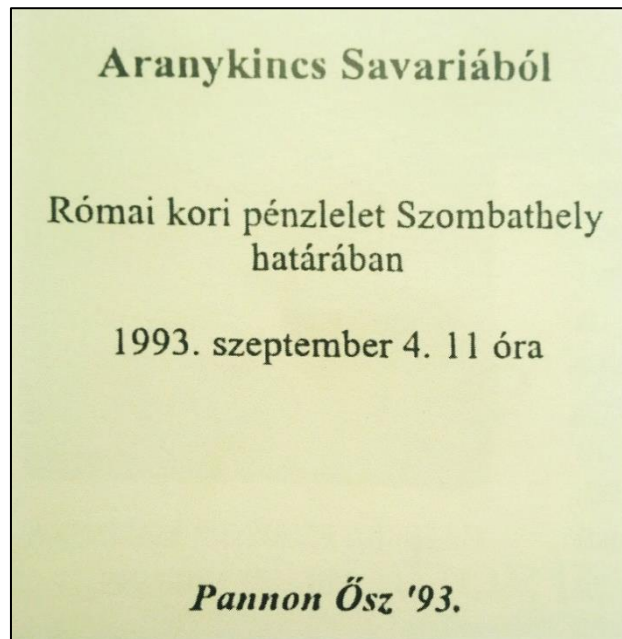
¹⁰³ JURIC, R.: op.cit., p.181 – 185

¹⁰⁴ JURIC, R.: op.cit., p.185

¹⁰⁵ JURIC, R.: op.cit., p.181 – 185

¹⁰⁶ JURIC, R.: op.cit., p.184

Slika 9: Pozivnica za otvorenje izložbe „Nakit – magična snaga oblika“

Izvor: JURIC, R.: **Ljetopis kulturnih događanja u Zadru 1986. – 1996.**, Ogranak Matice hrvatske u Zadru, Zadar, 2014., p. 184

Na slici 9 prikazana je pozivnica za otvorenje izložbe „Nakit – magična snaga oblika“ održanoj u sklopu Panonskih jeseni u Mađarskoj.

U teškim vremenima kada se sve češće čuju zvukovi granata, projektila i raznog oružja, Zadrani su ipak imali prilike skrenuti svoje misli na nešto drugo, nešto lijepo i barem mislima pobjeći dalje od ratnih zbivanja. Bilo je tu i izložbi koje su podsjećale na rat i stradanje, ali fotografije i slike su tu da budu čuvari vremena, da ostave trajni zapis i pomognu da neke stvari nikad ne padnu u zaborav, ma koliko god strašne bile.

5.4.4. Nove knjige i časopisi

Svojim se književnim radom u 1993. ponovno istaknuo književnik Marijan Tomislav Bilosnić sa nekoliko novih djela, ali i ostali su zadarski književnici pokazali vitalnost.

Prva predstavljena knjiga u 1993. bila je ona Milene Rakvin –Mišlov “Mene moja baba“, knjiga čakavskih pjesama predstavljena u dvorani Doma Hrvatske mladeži 15. siječnja, a sredinom istog mjeseca završeno je tiskanje knjige Polača.¹⁰⁷

Predstavljene su knjige različitih autora između kojih su bili zadarski publicist i hrvatski borac mr. Pavle Kalinić, Tomislav Marijan Bilosnić sa knjigom „Znaci za uzbunu“, zbirkom pjesama „Vila Velebita“ i poemom „Pusta voda Aheronta“ nadalje se spominju nova djela Romana Jelića, Šime Peričića, Anđelka Vuletia, Vjere Belić – Biloglav i Željka Žutelije. Početkom prosinca u prostorijama Ogranka Matice hrvatske u Zadru prikazane su i dvije opsežne knjige „Hrvatska pomorska regesta“ autora Nikole Čolaka, a nešto kasnije i „Rječnik govora mjesta Sali“ Ankice Piasevoli.¹⁰⁸

Zadarska su se djela predstavljala i izvan grada, pa je tako u svibnju u Muzejsko-galerijskom centru u Zagrebu predstavljena knjiga Zadarska revija – Bibliografija.¹⁰⁹

Od časopisa se spominje izdavanje novotiskane sveske „Zadarske smotre“, „Diadore“, katalog izložbe „Nakit – magična snaga oblika“, „Jurišićev zbornik“ kao posebna knjiga „Zadarske smotre 3/1992“ posvećena 100. obljetnici rođenja Blaža Jurišića. Pojavila su se i sva tri razdjela 31. sveska „Radova“ Filozofskog fakulteta te 35. svezak „Radova Zavoda za povijesne znanosti Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti“.¹¹⁰

Zadarski autori crpe inspiraciju i iz onog najgoreg, pa tako i iz rata. 1993. godina još je jedna u nizu onih ratnih u kojima su nažalost stradanja i napadi bili najčešći motivi novih knjiga.

¹⁰⁷ JURIC, R.: op.cit., p.306

¹⁰⁸ JURIC, R.: op.cit., p.306 – 311

¹⁰⁹ JURIC, R.: op.cit., p.307

¹¹⁰ JURIC, R.: op.cit., p.306 – 311

5.5. Kulturna događanja 1994.

Godina je 1994., ratna zbivanja u Zadru sve se manje osjete, no njegovo zaleđe i čitava okolica još uvijek pate od teških agresorskih napada.

Nove političke inicijative tijekom 1994. godine nisu baš urodile plodom niti kakvim bitnim pomacima. Srpske paravlasti odbijale su bilo kakav razgovor o integraciji okupiranih područja.¹¹¹ Velikosrpska agresija i dalje je trajala, a međunarodne mirovne snage nisu bile od koristi.

Iako su sami napadi na grad bili rjeđi nego prije, život je u Zadru i dalje bio daleko od normalnog. Tako je primjerice, vodoopskrba bila još uvijek problematična, no Zadrani su se već naviknuli živjeti s drastičnim redukcijama vode. Svakog dana od 20 do 6 sati vodu su dobivali u smanjenim količinama.¹¹²

Pozitivna stvar koja je obilježila 1994. godinu bilo je puštanje u optjecaj hrvatske nacionalne valute kune i lipe s kojima je Hrvatska zaokružila svoje simbole suverenosti i neovisnosti. Na svečanosti su bili nazočni najveći predstavnici vlasti s predsjednikom Franjom Tuđmanom, koji je imao priliku izvršiti prvu zamjenu HR dinara u kune. Hrvatski dinar bio je privremena nacionalna valuta čak tri godine. Zamjena dinara u kune vršila se po paritetu 1:1000.¹¹³

Lakše ratno stanje u Zadru, odrazilo se i na kulturnu scenu, pa je broj događanja porastao u odnosu na prethodne ratne godine. Kulturna događanja bivala su sve brojnija i zanimljivija.

¹¹¹ KALEB, J.: *Zadar u Domovinskom ratu 1994. – 1995.*, op.cit., p.111

¹¹² KALEB, J.: *Zadar u Domovinskom ratu 1994. – 1995.*, op.cit., p.52

¹¹³ KALEB, J.: *Zadar u Domovinskom ratu 1994. – 1995.*, op.cit., p.50

5.5.1. Kazališne priredbe

Odlična kazališna postignuća prikazivala su se u Zadru tokom 1994. godine. Još jednom se svojom aktivnošću iskazalo nagrađivano Kazalište lutaka koje je svojim izvedbama svima uljepšavalo ratne dane, također su raznovrsne glumačke skupine došle do Zadra kako bi predstavile svoj rad.

Prema podacima iz knjige dr.sc. Radomira Jurića 1994. godine u Zadru se odigralo devetnaest predstava.¹¹⁴

Pred zadarskom publikom gostovali su Teatar ITD iz Zagreba s predstavom „Noćni let“ i „Hamlet Machins“, franjevački bogoslovi Presvetog Otkupitelja iz Makarske koji su izveli predstavu „Prikazanje Muke Gospodina našega Isusa Krista“ u režiji Rade Perkovića, HNK Osijek, satirično kazalište Jazavac iz Zagreba, dubrovačko kazalište „Marin Držić“, lutkari Kazališta lutaka iz Mostara, Mala scena iz Zagreba s predstavom „Letica i Ljubolist“ te HNK Split.¹¹⁵

Zadrani su mogli uživati u izvedbama „Requiem za 16 lavandiera“ u režiji Milene Dundov, „Baletnoj večeri“ odjela za ritmiku i ples Glazbene škole, monodrami „Jele“, „Najduži dan Marije Terezije“ autora Mira Gavrana, jednočinki „Prave cipele“, igrokazu „Skitnica pred sudom“, drami „Majka“, „Canteburyske priče“ koje je prepjevao Luka Paljetak te premijeri predstave „Božićna priča“ u režiji Davora Žagara.¹¹⁶

¹¹⁴ JURIC, R.: op.cit., p.7

¹¹⁵ JURIC, R.: op.cit., p.57 – 61

¹¹⁶ JURIC, R.: op.cit., p.57 – 59

Slika 10: Programska knjižica predstave „Božićna priča“

Izvor: JURIC, R.: *Ljetopis kulturnih događanja u Zadru 1986. – 1996.*, Ogranak Matice hrvatske u Zadru, Zadar, 2014., p. 60

Na slici iznad prikazana je programska knjižica premijerne predstave „Božićna priča“, održane 6. prosinca, 1994. u HKK Zadar.

Zadarsko kazalište lutaka bilo je aktivno kao i prethodnih godina, gostovalo je u Zemuniku, na manifestaciji „Svijet bajki Ivane Brlić - Mažuranić“ u Slavonskom Brodu gdje se predstavilo s predstavom „Mala čarobnica“, zatim na Međunarodnom festivalu djeteta u Šibeniku s predstavom „Botafogo“ te u Rijeci gdje su izveli čak sedam predstava.¹¹⁷ U Zadru su 11. travnja pretpremijerno izveli predstavu „Božićni triptih“ u adaptaciji i režiji Luke Paljetka, za koju su 9. rujna na zagrebačkom PIF-u osvojili nagradu „Tibor Sekelj“ za

¹¹⁷ JURIC, R.: op.cit., p.57 – 58

predstavu s najhumanijom porukom.¹¹⁸ Nadalje, uveseljavali su sve građane i one najmlađe predstavama kao što su „Poštarska bajka“ i „Mačka kod zubara“.¹¹⁹

S obzirom da se ratno stanje donekle stabiliziralo, povećao se i broj kazališnih priredbi. Sve su one od reda bile zanimljive i kvalitetne te nadasve potrebne zadarskim građanima, kako bi barem na tren s uma smaknuli sivu svakodnevicu i neizvjesnost u kojoj su se nalazili.

5.5.2. Glazbene priredbe

Smirivanje ratnog stanja u Zadru, privuklo je veći broj izvođača iz različitih zemalja koji su se predstavili većinom na koncertima ozbiljne glazbe. Zadarski su izvođači i dalje nastupali diljem Hrvatske, ali i inozemstva.

Broj glazbenih priredbi 1994. znatno je porastao u odnosu na prethodne ratne godine, održano ih čak trideset i jedna, što je uistinu mnogo više nego prethodne 1993. kada ih je bilo tek četrnaest.¹²⁰

Glazbeni život u Zadru obogatili su : splitski puhački kvintet, Slovenci Andrej Petra i Tomaž Petrač, „Jazz Colletion Band“, Anđelko Krpan i Eva Kirchmayer, gitarist Pineiro Nagy iz Portugala, Đani Maršan, Tamburaški orkestar HRT-a pod ravnanjem poznatog dirigenta Siniše Leopolda, zatim Zadarski komorni orkestar, Simfonijski puhački orkestar Hrvatske vojske, ansambl Lado, Splitski puhački trio, „Gabriel Consort and players“ iz Londona te Roger Maura iz Londona, ali i ostali izvođači.¹²¹

Dvorana glazbene škole „Blagoje Bersa“ poslužila je za održavanje koncerata Branimira Skoblara i Katharine Kagler te pijanista Roberta Andreasa čiji je koncert 7. prosinca priredila Hrvatska glazbena scena mladih.¹²²

Na Uskrsnom koncertu održanom 10. travnja su i ove godine nastupali HPGD „Zoranić“ i Djevojački zbor. Djevojački zbor nastavio je svoja gostovanja po Hrvatskoj pa su tako 31.

¹¹⁸ JURIC, R.: op.cit., p.57, 59

¹¹⁹ JURIC, R.: op.cit., p.58, 61

¹²⁰ JURIC, R.: op.cit., p.8

¹²¹ JURIC, R.: op.cit., p.115 – 118

¹²² JURIC, R.: op.cit., p.115, 117

svibnja, zajedno sa zborovima iz Zagreba, Osijeka, Maribora, Ljubljane, Burghdusena, Rijeke i Pule nastupile na svečanom koncertu u povodu proslave 900. obljetnice grada Zagreba u Koncertnoj dvorani „Vatroslav Lisinski“. Krajem srpnja nastupio je zbor i na Međunarodnom glazbenom festivalu u Međugorju, na 40. splitskom ljetu, u Novoj Gorici te na Međunarodnom adventskom koncertu u bečkoj vijećnici 8. prosinca.¹²³

Brojni glazbeni umjetnici koji su nastupali u Zadru potvrdili su 1994. godine kako gradu nikako ne nedostaje glazbenih priredbi. Zadarski glazbenici uljepšavali su ratne dane svojim građanima, ali i promovirali svoj grad diljem zemlje i inozemstva.

5.5.3. Izložbe

Djela mnogih sjajnih umjetnika tokom godine mijenjala su barem na kratko, nerijetko sivu i bezličnu gradsku svakodnevicu Zadrana.

Devetnaest izložbi održano je u Zadru 1994. godine, iako još uvijek mali broj, vidljiv je pomak u odnosu naspram prošlih ratnih godina.¹²⁴

Zadarski autori godinu su započeli sudjelujući u siječnju na aukciji u Splitu „Glas jeke“ za invalide Domovinskog rata.¹²⁵

Za sve ljubitelje, izložbe su se u Zadru održavale u caffè galeriji „Đina“, Galeriji umjetnina Narodnoga muzeja, Dalmatinskoj banci, Gradskoj loži, predvorju Kazališne kuće, ali i u Preku, Ninu, Kalima i na Školjiću (otočić ispred Preka).¹²⁶

Tamo su svoje radove predstavili autori: Mladen Mržljaković Mrlja, dr. Zdenko Brusić uz prof. Branku Nedvedi i prof. Radomira Jurića, zatim Ivo Bavčević, Goran Vranić, Željko Šarić, Senka Radić, Josip Zanki, Ante Bezić i Dragan Kwiatkowski čija je djelatnost bila izuzetno zapažena.¹²⁷

¹²³ JURIC, R.: op.cit., p. 115 – 116

¹²⁴ JURIC, R.: op.cit., p.8

¹²⁵ JURIC, R.: op.cit., p.187

¹²⁶ JURIC, R.: op.cit., p.187 – 192

¹²⁷ Ibid

Osim već poznatih autora od 26. svibnja do 10. lipnja u Galeriji umjetnina Narodnoga muzeja u Zadru bili su izloženi radovi učenika osnovnih škola Zadra i Zadarsko – kninske županije te djece vrtićke dobi, skupa s radovima likovnih pedagoga.¹²⁸

Zadrani su mogli uživati i u izložbi HDLU-a priređenoj u čast Dana grada Zadra i blagdana Sv. Krševana 22. studenoga. Nadalje od 23. studenoga do 8. prosinca u Galeriji umjetnina Narodnog muzeja bila je postavljena izložba „Baština u novom sjaju, kiparstvo i slikarstvo od 15. do 19. st“. Izložba je to na kojoj su izložena djela restaurirana u Restauratorskoj radionici Zavoda za zaštitu spomenika kulture u Zadru.¹²⁹

Posebno je aktivan te godine bio Arheološki muzej, koji je ne samo priređivao izložbe u svom gradu, već je sudjelovao u organiziranju izložbi izvan Zadra.

Izložba Arheološkog muzeja „Rimsko staklo Argyruntuma“ predstavljena je u Gorenjskom muzeju u Kranju, a potom i u Pokrajinskom muzeju u Brežicama te Civici Musei u Udinama (Italija). Izložbi je predana velika pozornost u svim gradovima pa je tako i posjećenost bila odlična. Uz „Rimsko staklo Argyruntuma“ predstavljena je i foto izložba o rušenju spomenika u Zadru popraćena video produkcijom.¹³⁰ Ista izložba otvorena je i u galeriji „Era“ u Novalji, Muzeju grada Omiša, crkvi sv.Ivana u Starom Gradu na Hvaru, Gradskom muzeju u Makarskoj, Splitu i Sinju.¹³¹

Sa svojom izložbom „Nakit – magična snaga oblika“, koju je Arheološki muzej priredio skupa s Pokrajinskim muzejom iz Ptuja i Cankarjevim domom iz Ljubljane, gostovao je u Muzeju Poreštine u Poreču i Galeriji Kapitolijum u Puli.¹³²

U travnju je muzej predstavio stare alate od starijeg kamenog doba do srednjeg vijeka, u Hrvatskoj kazališnoj kući na izložbi novih alata. U svibnju je u Srednjovjekovnoj zbirci Arheološkoga muzeja u Zadru predstavljena izložba odljeva i kopija s temom iz rano hrvatske kulturne baštine i izložba „Najstariji brodovi na hrvatskoj obali“, s kojom je muzej gostovao u Dubrovniku.¹³³ S obzirom na ratno stanje u kojemu su se održavale izložbe, aktivnosti Arheološkog muzeja Zadar uistinu zaslužuju pohvale.

¹²⁸ JURIC, R.: op.cit., p.189

¹²⁹ JURIC, R.: op.cit., p.191

¹³⁰ JURIC, R.: op.cit., p.188

¹³¹ JURIC, R.: op.cit., p.188 – 190

¹³² JURIC, R.: op.cit., p.188

¹³³ JURIC, R.: op.cit., p.189

Rat je nažalost postao nepresušan izvor inspiracije, tako da su i '94. u Zadru predstavljene neke od izložbi s ratnom tematikom. 20. rujna „Vukovar, Muzej u progonstvu“ u Galeriji umjetnina Narodnog muzeja, „Vukovar nekad i sad“ 21. rujna u Gradskoj loži te izložba knjiga „Godina rata – godine rada“ u organizaciji Znanstvene knjižnice 5. prosinca.¹³⁴

I 1994. godine zadarski su autori, udruge i ustanove svoja djela nesebično dijelila ne samo sa zadarskom publikom već i šire. Posebno se svojom aktivnošću iskazao Arheološki muzej, a zapažena je bila djelatnost akademskog kipara Dragana Kwiatkowskog.

5.5.4. Nove knjige i časopisi

Postepeno smirivanje ratnih zbivanja očitovalo se i na broju novih knjiga i časopisa izdanih u 1994. godini. U rukama čitatelja mogao se naći veliki broj književnih ostvarenja zadarskih umjetnika.

U siječnju 1994. predstavljen je 1. broj časopisa Benkovački ljetopis i četiri tiskana broja časopisa „Kvaljski lumin“, dok je koncem siječnja na Filozofskom fakultetu prikazan također prvi broj „The Phoenixy“ – lista studenata živih stranih jezika u Zadru te prvi svezak „Svijet fizike“. Novi časopisi izlazili su i dalje, pa je tako u travnju u Maloj dvorani Hrvatske kazališne kuće prikazan novi časopis za književnost i umjetnost „Glasje“ predviđen da izlazi dva puta godišnje. U svibnju je predstavljen i pretisak prvog hrvatskog časopisa „Kolo 1842 – 1853“ u četiri sveska. Povodom Međunarodnog dana muzeja u Arheološkom muzeju svečano je prikazan najnoviji 14. svezak muzejskog glasila „Diadora“, koje je imalo osobito značenje u zadarskom ratnom ambijentu. Tri godine nakon znanstvenog skupa u Zadru i Pagu objelodanjen je zbornik radova o životu i djelu istaknutoga Pažanina isusovca Bartula Kašića. Tokom godine tiskani su i novi „Radovi“ Filozofskog fakulteta.¹³⁵

Tomislav Marijan Bilosnić predstavio se švedskoj i danskoj publici s knjigama „Štit(i) slovo hrvatsko“, „Kralj Tomislav“ i „Vila Velebita“.¹³⁶

Mr. Anđelo Vrsaljko predstavio se sa svojom prvom zbirkom pjesama pod naslovom „Iz kaljuže glas“, a početkom lipnja završeno je tiskanje knjiga Vjere Belić – Biloglav „Moćne

¹³⁴ JURIC, R.: op.cit., p.187 – 191

¹³⁵ JURIC, R.: op.cit., p.311 – 315

¹³⁶ JURIC, R.: op.cit., p.313

kapi“ i „Zemuničke bure“. Povodom svečanog obilježavanja treće obljetnice obrane grada 06. listopada je u Hrvatskoj kazališnoj kući prikazana knjiga „Križ moje braće“ čiji je autor hrvatski branitelj Đovani Matešić – Jeremija. Povodom proslave 100. obljetnice prve žarulje u Zadru i Hrvatskoj, 15. prosinca u Gradskoj loži u nakladi HEP Elektre Zadar predstavljena je knjiga Antuna Travirke „Povijest javne rasvjete i elektrifikacije grada Zadra“. Knjiga je imala izniman uspjeh i doživjela je dva izdanja u ukupnoj nakladi od 4 000 primjeraka. Travirka je u njoj prvi puta uporabio devedesetak ilustracija razglednica i fotografija austrijskoga Zadra u boji.¹³⁷

U rukama čitatelja mogla su se naći i nova djela Tomislava Maričića, Branka Ljubičića, Pavla Despota, Stjepana Antoljaka, dr. Stijepa Obada, Ivana Čizmića, prof. dr. Josipa Lisca, Ivica Kovačevića i Slavka Perice,¹³⁸

Veliki broj časopisnih prvijenaca karakteristika su 1994.godine, izrazito plodne za književno stvaralaštvo u Zadru.

¹³⁷ JURIC, R.: op.cit., p.311 – 315

¹³⁸ Ibid

5.6. Kulturna događanja 1995.

Godina je to od velike važnosti ne samo za Zadrane, već za sve Hrvate, u kolovozu je okončana oružana agresija na Hrvatsku i Domovinski rat je prestao.

Prva veća akcija hrvatskih snaga u Domovinskom ratu te godine, bila je operacija „Bljesak“. Započela je 1. svibnja 1995., a njena svrha bila je osigurati slobodan promet i spriječiti agresorske terorističke napade na putnike na autocesti. Sama akcija nije bila velikog opsega i imala je lokalni karakter. Njeno provođenje potaknuli su razbojničko oružani brutalni napadi na vozila i putnike, na koje snage UNCRO-a nisu primjereno intervenirale.¹³⁹ Operacijom „Bljesak“ oslobođena je zapadna Slavonija i Posavina, a za to vrijeme Srbi su raketirali Zagreb i druge hrvatske gradove, ubili i ranili više osoba.¹⁴⁰

Najznačajnija vojno – redarstvena operacija bila je „Oluja“, s kojom je oslobođen ostatak okupiranih područja.

Hrvatske oružane snage 4. kolovoza 1995. iz više su smjerova probile srpsku obranu. Udarnu silu činile su gardijske brigade HV-a i specijalne postrojbe MUP-a, a pratile su ih domobranske postrojbe. Već je 5. kolovoza oslobođen Knin, a do kraja operacije i ostala okupirana područja sjeverne Dalmacije, istočne Like, Korduna i Banovine. Iako su vojna djelovanja uglavnom završila 7. kolovoza, kraj operativnog dijela „Oluje“ označila je predaja zapovjednika srpske vojske u Vidušiću 8. kolovoza. Ujedno, to je označilo i kraj vojnog djelovanja i oružanih sukoba na teritoriju Republike Hrvatske.¹⁴¹

Završetak Domovinskog rata pozitivno se oslikao na broj kulturnih događanja u Zadru. Porastao je broj izložbi, kazališnih i glazbenih priredbi, a zadarski umjetnici više nisu morali svoja umjetnička ostvarenja predstavljati izvan svog rodnog grada jer su se sva događanja nesmetano odvijala.

¹³⁹ KALEB, J.: **Zadar u Domovinskom ratu 1994. – 1995.**, p.124 – 125

¹⁴⁰ Hrvatski memorijalno dokumentacijski centar Domovinskog rata, <<http://www.centardomovinskograta.hr/1995.html>> (23.08.2016.)

¹⁴¹ Ibid.

5.6.1. Kazališne priredbe

Različite gostujuće dramske skupine, ali i one domaće, obogatile su kulturni život zadarskih građana u godini koju je obilježio kraj Domovinskog rata.

Iako je to bila posljednja ratna godina, broj kazališnih priredbi još uvijek nije bio sjajan, u Zadru ih je te 1995. održano tek njih osamnaest.¹⁴² No, s obzirom na okolnosti i to je pohvalna brojka.

S predstavom „Hamlet i Tarzan“ u Hrvatskoj kazališnoj kući, Satiričko kazalište Kerempuh iz Zagreba, u ožujku se predstavilo zadarskoj publici. Osim njih u Zadru su gostovali i zagrebački „Teatar ITD“, HNK iz Mostara, „Gavella“ iz Zagreba s predstavom „Dundo Maroje“, zatim Hrvatsko kulturno društvo iz Rijeke te zagrebačko gradsko kazalište „Komedija“¹⁴³

Zadrani su mogli uživati i u glazbeno – scenskom prilogu „Dan kad je Mary Shelly susrela Charlottu Brontë“, predstavi „Alkestida“ u izvedbi učenika gimnazije Vladimira Nazora, Jurja Barakovića i Kemijske škole, premijernoj predstavi Kazališta lutaka „Zaplešimo kroz povijest“ te predstavi „Adam, Eva i...“ u režiji Antuna Marinića. Početkom prosinca u Hrvatskoj kazališnoj kući održan je glazbeno - scenski spektakl „Sarajevski krug“, na kojem je nastupilo oko trideset različitih umjetnika.¹⁴⁴

Godina je to u kojoj je održano prvo „Zadarsko kazališno ljeto“ u sklopu kojeg su izvedene brojne predstave. Otvoreno je 10. srpnja u organizaciji Hrvatske kazališne kuće na Narodnom trgu.¹⁴⁵ Nakon toga postalo je tradicionalna ljetna kulturna manifestacija koja se održava svakog ljeta, a predstave i koncerti odvijaju se u kulturno – povijesnom okruženju tisućljetnog grada Zadra.

Oscar Wilde, pisac oštroomnih dosjetki i priča s mudrim poukama, čija su djela često nadahnuće u svijetu lutkarskih predstava, Mileni Dundov bio je inspiracija da režira predstavu „Zvezdan“ (po istoimenom djelu) koju je Kazalište lutaka premijerno izvelo 7. travnja. Koncem travnja s njom su nastupili i u Osijeku, a pripala im je i glavna nagrada

¹⁴² JURIC, R.: op.cit., p.7

¹⁴³ JURIC, R.: op.cit., p.61 – 66

¹⁴⁴ JURIC, R.: op.cit., p.61 – 67

¹⁴⁵ JURIC, R.: op.cit., p.64

međunarodnog ocjenjivačkog suda na PIF-u u Zagrebu, dok su na Danima Ivane Brlić - Mažuranić u Slavonskom Brodu izveli predstavu „Šegrt Hlapić“.¹⁴⁶

Bila je to velika godina, ne samo zbog završetka Domovinskog rata, već i zbog novosti na zadarskoj kazališnoj sceni. Naime 1995. godine održana je prva poznata manifestacija „Zadarsko kazališno ljeto“ koja je i danas iznimno posjećena i ima značajnu ulogu u kulturnom životu grada. Nadalje, Kazalište lutaka Zadar je ponovno nagrađeno od stručne publike što je još jednom potvrdilo njihovu kvalitetu. Iako broj održanih predstava nije bio toliko zavidan, zadarska publika je uistinu mogla osjetiti kako je kulturni život grada spreman za bolje promjene koje dolaze u sljedećim poratnim godinama.

5.6.2. Glazbene priredbe

Zadarska publika imala je priliku poslušati mnoge vrsne koncerte kako ozbiljne tako i zabavne glazbe tokom cijele godine. Većina koncerata spomenuta je u tekstu koji slijedi, no pored njih održane su i različite glazbene priredbe.

Čak je trideset i osam glazbenih priredbi izvedeno u Zadru za vrijeme 1995. godine, što je najviše do sada u usporedbi sa prethodnim ratnim godinama.¹⁴⁷ U Zadru su gostovali mladi glazbenici iz Stankovaca, Djevojački zbor Podružnice HKD Napredak iz Tuzle, Istvan Römer koji je održao cjelovečernji koncert na gitari, Josip Magdić iz Sarajeva, te Alma Prica kao recitator i pijanist Đorđe Stanetti. Među gostima se također mogao pronaći Komorni orkestar „Volga sinfonietta“ iz daleke Rusije pod ravnanjem Nikolaja Aleksejeva.¹⁴⁸

Nezapažen nije ostao ni solistički koncert Zagrebačkog puhačkog ansambla održan 20. travnja u Maloj dvorani Hrvatske kazališne kuće, nastup Glasovirskog dua Zadar, pijanist Vladimir Krpan, zatim Martin Jordan i Katarina Krpan, Maja i Pavle Dešpalj i Zadarski komorni orkestar, nastup Orkestra hrvatske ratne mornarice, tria Vidović iz Zagreba te ruskog pijanista Naoma Starkmanna koji je gostovao u Zadru 2. studenoga.¹⁴⁹

¹⁴⁶ JURIC, R.: op.cit., p.61 – 66

¹⁴⁷ JURIC, R.: op.cit., p.8

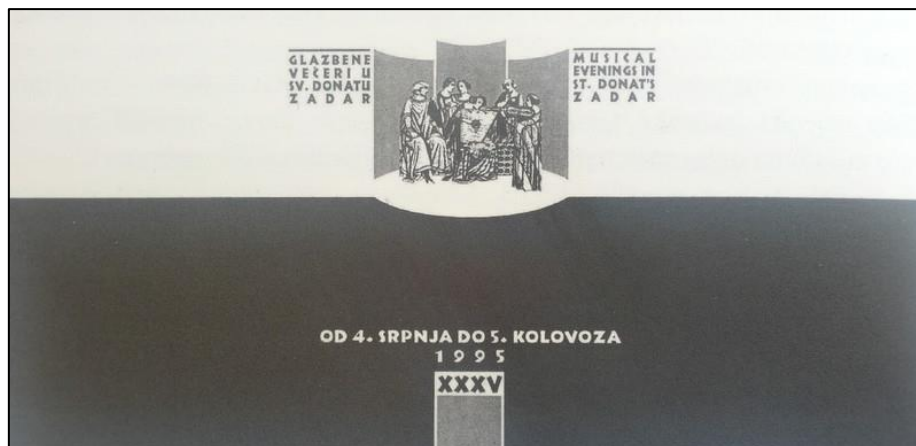
¹⁴⁸ JURIC, R.: op.cit., p.118 – 122

¹⁴⁹ Ibid.

Osim ozbiljne glazbe koja je prevladavala na glazbenim priredbama, Zadranima su svirali i domaći pjevački hrvatske zabavno-glazbene estrade kao što su Zoran Jelenković, legendarni zadarski trubadur Duško Nonković - Bučo, Vili Kalmeta, Frane Fredi, klapa „Idassa“, klapa „Intrade“, Tomislav Bralić, klapa „Maestral“ iz Dubrovnika te Ibrica Jusić.¹⁵⁰

Naravno, ni u ljeto 1995. nisu izostale Glazbene večeri u sv. Donatu, 35. po redu. Održane su od 4. srpnja do 5. kolovoza. Otvorene su nastupom „Akadenskog zbora Ivan Goran Kovačić“ pod ravnanjem Saše Britvića, a svečano su zatvorene koncertom ispred crve sv. Donata 11. kolovoza, gdje je nastupio Simfonijski puhački orkestar Hrvatske vojske iz Zagreba. Koncert je nazvan „Pobjedi u čast“. U tom razdoblju održani su brojni koncerti na kojem su nastupili razni glazbeni umjetnici, ne samo iz Hrvatske već i iz ostalih zemalja.¹⁵¹

Slika 11: Pozivnica – raspored za 35. glazbene večeri u sv. Donatu 1995.

Izvor: JURIC, R.: **Ljetopis kulturnih događanja u Zadru 1986. – 1996.**, Ogranak Matice hrvatske u Zadru, Zadar, 2014., p. 120

Prethodna slika prikazuje pozivnicu – raspored za tradicionalne 35. glazbene večeri u sv. Donatu.

Tradicionalni Božićni koncert održan je u crkvi sv. Marije 21. prosinca u organizaciji HPGD „Zoranić“, a na njemu su nastupili: Djevojački zbor, Mješoviti zbor „Zoranić“, klapa „Intrade“ i „Zadarski madrigalisti“.¹⁵²

¹⁵⁰ JURIC, R.: op.cit., p.118, 119, 123

¹⁵¹ JURIC, R.: op.cit., p.121 – 122

¹⁵² JURIC, R.: op.cit., p.123

Kulturni život u Zadru tokom 1995. godine uhvatio je uzlaznu putanju. Brojni su umjetnici iz različitih zemalja sudjelovali na glazbenim priredbama u gradu, a već istaknuta manifestacija Glazbene večeri u sv. Donatu još jednom je privukla brojne istaknute izvođače toga vremena iz Hrvatske, Europe i svijeta.

5.6.3. Izložbe

Sa sigurnošću možemo reći kako je broj izložbi 1995. porastao. Zadarski umjetnici svoja djela nisu morali izlagati u drugim gradovima kao do sada, već su se mogli predstaviti i domaćim zaljubljenicima u umjetnost jer se ratnim zbivanjima napokon nazirao kraj.

Posljednje ratne godine, u Zadru je održano 28 izložbi (ne računajući gostovanja muzejskih ustanova, udruga i likovnih umjetnika izvan Zadra), što je dvostruko više nego prethodne godine.¹⁵³

Autori su i dalje izlagali svoje radove u Caffè galeriji „Đina“, galeriji – antikvarnici „Val“, crkvi sv. Andrije i Petra Staroga, vinoteci „Mozaik“, Hrvatskoj kazališnoj kući, Gradskoj loži, Galeriji umjetnina, Narodnom muzeju te poslovnici Dalmatinske banke.¹⁵⁴

Neki od autora u čijim su djelima Zadrani mogli uživati su Zdenko Nekić sa svojom izložbom crteža, Silvana Dražović, dr. Eduardo Pavlović, dr. Zdenko Brusić, Petar Franulović, dr. Hrvoje Vuković, akademski slikar Igor Rončević i Zdenka Markov – Burčul, Ivica Propadalo te Hrvojka Miočić. Potom mladi autori Đorđe Jandrić, Slaven Tolj i Vlado Zrnić, ali i mnogi drugi.¹⁵⁵

I ove godine izložba „Rimsko staklo Argyruntuma“ autora Ive Fadića bila je otvorena za posjete u Solinu, Kaštelima, Biogradu, Dubrovniku i Tomislavgradu,¹⁵⁶ dok je izložba „Nakit, čarobna snaga oblika“ tijekom veljače i ožujka bila postavljena u Pokrajinskom muzeju u Mariboru.¹⁵⁷

¹⁵³ JURIC, R.: op.cit., p.8

¹⁵⁴ JURIC, R.: op.cit., p.193 – 200

¹⁵⁵ JURIC, R.: op.cit., p.193 – 203

¹⁵⁶ JURIC, R.: op.cit., p.193 – 197, 203

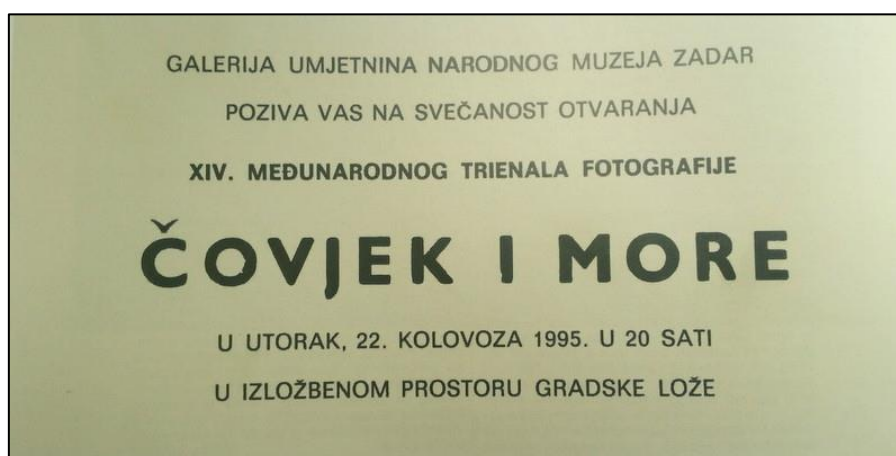
¹⁵⁷ JURIC, R.: op.cit., p.194

Zadarski autori svoje su radove imali priliku izložiti i u Zagrebu 15. veljače, na izložbi „Zadar u ratu (fotografije)“, no također i u bugarskoj Sofiji na izložbi zadarskih slikara gdje se predstavilo čak njih devetnaest.¹⁵⁸

Akademski slikar Antun Boris Švaljek predstavio se osječkoj publici 31. svibnja, dok je u Galeriji „Zvonimir“ u Zagrebu bila predstavljena izložba Igora Rončevića „Zvukovi“.¹⁵⁹

U kolovozu je otvoren XIV. međunarodni trijenale fotografije „Čovjek i more“ u sklopu kojeg su održane raznovrsne izložbe.¹⁶⁰

Slika 12: Pozivnica za otvorenje 14. međunarodnog trijenala fotografije „Čovjek i more“ 22. kolovoza 1995.

Izvor: JURIC, R.: *Ljetopis kulturnih događanja u Zadru 1986. – 1996.*, Ogranak Matice hrvatske u Zadru, Zadar, 2014., p. 200

Slika iznad prikazuje pozivnicu za otvorenje 14. međunarodnog trijenala fotografije „Čovjek i more“ 22. kolovoza 1995., održanog u izložbenom prostoru Gradske lože

Neke od izložbi u kojima je zadarska publika mogla uživati su: „Rano kršćanstvo na Braču, Hvaru i Visu“, „Zadar na dar – keramoskulpture hrvatskih umjetnika“, „Zadar u ratu“ Bruna Vugdelije, „20 godina Zavoda za urbanizam Zadar“, „Viđeno – zapamćeno“ autora Mile Nekića, „Školski likovni salon Zadar 1995“, izložbi fotografija „Godine stradanja“,

¹⁵⁸JURIC, R.: op.cit., p. 193, 200

¹⁵⁹JURIC, R.: op.cit., p.197

¹⁶⁰

„Dalmacija u mom oku“ autorice Marije Višić – Guine, „Slike 1994 – 1995“, „Velika imena hrvatskog glumišta“ te „Slikarice iz obitelji Borelli“ i brojne druge.¹⁶¹

U Zadru su mnogi gostujući i domaći likovni umjetnici prezentirali svoje umjetničko postignuće i tako obogatili kulturni život grada. Zahvaljujući organizatorima brojnih izložbi, građani su mogli uživati u zanimljivim i nadahnjujućim radovima.

5.6.4. Nove knjige i časopisi

Kada se usporedi sa prethodnim ratnim godinama, bila je to veoma plodna godina sa književnog stajališta.

Godina je započela predstavljanjem knjige dr. Josipa Lučića i dr. Stijepa Obada „Konavoska Prevlaka“ 04. siječnja u dvorani Doma sindikata, a dva tjedna nakon toga u izložbenoj dvorani Znanstvene knjižnice predstavljena je knjiga „Dizionario enciclopedico-intuitivo figurativo 1862“.¹⁶²

U drugoj polovici veljače Tomislav Marijan Bilosnić predstavio je svoju novu knjigu naslovljenu „Kalendar sna“. Pišući haiku za svaki dan u godini, Bilosnić je u toj formi opjevao brojne vidne, slušne, mirisne i druge događaje iz svakidašnjice, slaveći ljepotu života govorom prirode. 'Velebit, vjetar, mjesec, nebo i ptice nepromjenjivi su elementi Bilosnićeve slike koju promatra u danima, mjesecima i godišnjim dobima.'¹⁶³

Objavljene su knjige mons. Marijana Oblaka, Petra Lorinija, „Biblijske poslovice u Hrvata“ Pavla Mikića i Vjekoslava Suzanića, „Mladosti tvoje miris“ Milene Rakvin – Mišlov, dvije knjige dr. Nikice Kolumbića, spjev Slavka Mikolčevića „Slavonijo što su ti učinili“, zatim knjiga pjesama „Kućica od perja“ Branka Čakaruna u kojoj su mogli uživati najmlađi, „Lule mira“ autora Stjepana Čuića, „Kamene kapi“ Branka Ljubičića, a u sklopu Dana Zadarsko – kninske županije u Maloj dvorani Hrvatske kazališne kuće predstavljena je knjiga Duška Kraljeva „U okrilju sunca i mora“.¹⁶⁴

¹⁶¹ JURIC, R.: op.cit., p.193 – 203

¹⁶² JURIC, R.: op.cit., p.316

¹⁶³ R.P.B., „Zbirka haikua 'Kalendar sna' objavljena na albanskom jeziku“, *Culturenet.hr*, 28.09.2009. <<http://www.culturenet.hr/default.aspx?id=27648>> (22.08.2016.)

¹⁶⁴ JURIC, R.: op.cit., p.316-325

Knjigoljupci su mogli uživati u zbirci pjesama Roberta Bacalje, a izdano je i vrijedno kulturološko ostavarenje zatonskoga pjesnika Marija Peše i privlačkog akademskog slikara Josipa Zankija „Zaton – zapisi 1995“.¹⁶⁵

1995. godine Zadranima je predstavljena knjiga „O stradanjima s nadom“ autora Vinka Puljića, vrhbosanskoga nadbiskupa i sarajevskog kardinala, foto – monografija „Zadar – godine stradanja 1991.- 1994“, knjiga pjesama Tomislava Meštrovića, knjiga „100 godina nogometa u zadarskom kraju“ autora Drage Marića, „Pavlovići u Hrvatskoj i Bosni i Hercegovini“ Alojza i Eduarda Pavlovića, a koncem srpnja završeno je tiskanje knjige Miljenka Mandže „Zaklana Škabrnja“.¹⁶⁶

U rukama čitatelja mogle su se naći knjige Anđelka Vuletića, Marine Anđelković – Sabalić, Mihovile Katavić, Nede Mišković - Kondić, Šime Peričića, Anđelka Vrsaljka, poznate pjevačice Tereze Kesovije, Anđela Begonje i Pavla Despota.¹⁶⁷

Izlaze i treći i četvrti svezak „Benkovačkog ljetopisa“, 4. – 5. svezak „Zadarske smotre“, 15. svezak „Diadore“, drugi broj „Glasja“ časopisa za književnost i umjetnost, sveska edicije „Zora dalmatinska“, a predstavljeni su i „Hrvatski narodni godišnjak“, zbornik „Zmajevi Zadru u čast“, „Ožanićev zbornik“. Pojavio se i dvobroj (3-4) časopisa „Glasje“ te 37. svezak „Radova Zavoda za povijesne znanosti Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti“ i 33. svezak „Radova Filozofskog fakulteta“.¹⁶⁸

U godini kada je Domovinski rat napokon završio, kada su agresori napokon prekinuli napade na tisućljetni grad Zadar, zaživjelo je i književno stvaralaštvo. Pregršt novih knjiga i časopisa izdano je u 1995., mnogo više nego u prijašnjim ratnim godinama.

¹⁶⁵ JURIC, R.: op.cit., p.319

¹⁶⁶ JURIC, R.: op.cit., p.316-325

¹⁶⁷ Ibid

¹⁶⁸ Ibid

6. ZAKLJUČAK

Baš kao i na stanovnike grada, veliki je trag Domovinski rat ostavio i na kulturni život Zadra.

Iako bi netko možda pomislio kako za vrijeme teškog stradanja grada, kulturna događanja padaju u drugi plan, pa tako i u zaborav, sa Zadrom to nije bio slučaj. Kulturni zanesenjaci svim su se snagama borili da duh tisućljetnog grada ne poklekne pod oružjem agresora. Njihova snaga, nada, odvažnost, odlučnost, ustrajnost, potpunost i dosljednost da probude klonuli duh građana i uljepšaju im ratne dane urodio je plodom.

Zadrani su imali priliku tokom ratnih stradanja skrenuti misli na nešto lijepo, nešto novo i posebno. Priređivane su u gradu brojne izložbe, kazališne i glazbene priredbe, a i broj novotiskanih časopisa i knjiga je pozamašan. Broj kulturnih događanja koja su održana od početka rata 1990. do kolovoza 1995. zbilja je zadivljujuć.

Smatram kako je nezahvalno izdvajati nekoga posebno, no svojim su se radom tokom ratnih godina posebno isticali članovi Kazališta lutaka Zadar koji su priredili izniman broj predstava. Trudili su se uljepšati te ratne dane svima, a posebno najmlađim stanovnicima grada i okolice. Po pitanju glazbenog izričaja izdvojila bih HPGD „Zoranić“ i Djevojački zbor koji su za svoje nastupe često nagrađivani, a ratno stanje u Zadru opjevali su diljem zemlje ali i Europe. Glazbom su pokušavali doprijeti do ljudi i dati predodžbu o teškom stanju u svom rodnom gradu.

Istaknula bih također i Arheološki muzej koji je unatoč ratnoj opasnosti održao brojne zapažene izložbe, čak i izvan granica Hrvatske. Ako uzmemo u obzir kakve bi bile posljedice stradavanja muzejske građe, onda je pothvat Arheološkog muzeja istinski hrabar.

Nadalje, ono što me uistinu oduševilo tokom pisanja ovog rada jesu aktivnosti Samostalnog voda umjetnika i njegova zapovjednika Tomislava Marijana Bilosnića. Rezultat njihove želje da se kulturom bore protiv agresije, bila su brojna kulturna događanja koja su organizirali u suradnji s ostalim umjetnicima u gradu, kao i vrijedna ostvarenja na literarnom području.

Osim stradanja, možemo reći kako je rat ujedinio umjetnike i stvorio nešto pozitivno, poriv nadahnuća i stvaranja za nove pisce, slikare, fotografe, glazbene i likovne umjetnike koji su svoje doživljaje rata stavljali u umjetničke okvire.

Nažalost, smatram da se malo pažnje predaje onima koji su se u ratu borili drugačijim oružjem, kulturom i umjetnosti, a znamo da je upravo to temelj svakog naroda. Svi oni trebali bi biti na ponos svojim sugrađanima, jer je njihova široka umjetnička duša iznova vraćala život među duhom klonule građane i nisu dopuštali da ih strah od agresora slomi.

Zadarski su se umjetnici i kulturnjaci izborili da kulturni duh građana ne iščezne u teškim vremenima stradanja. Upravo su kulturna događanja bila potrebna zajednici, da ih stalno podsjetite na tisućljetnu kulturnu tradiciju njihova grada i na to da umjetnost i život ne poznaju granice.

SAŽETAK

Kulturna događanja u Zadru za vrijeme Domovinskog rata

Ovim radom se ukazuje na kulturna događanja održana u Zadru za vrijeme Domovinskog rata. Naravno, zbog ograničenja u radu nisu navedena sva događanja već se naglasak stavlja na ona vezana uz kazališne i glazbene priredbe, izložbe i novotiskane knjige i časopise. Bitno je napomenuti da je tokom ratnih godina u Zadru održano više različitih skupova, seminara, simpozija, kongresa, predavanja, obljetnica i sl. koji u ovom radu nisu spomenuti.

Posebno se želi istaknuti zalaganje zaljubljenika u kulturu, koji su svojim nesebičnim radom pokušali održati kulturni život grada.

Rad je koncipiran u nekoliko cjelina u kojima se govori o Domovinskom ratu, ratnim zbivanjima u Zadru, Samostalnom vodu umjetnika u Zadru te kulturnim događanjima od kolovoza 1990. do rujna 1995., na kraju se daje konačan osvrt na cijeli završni rad.

Ključne riječi: *Domovinski rat, Zadar, kulturna događanja, Samostalni vod umjetnika Zadar*

SUMMARY

Cultural events in Zadar during the Homeland War

This paper draws attention to the cultural events held in Zadar in the Homeland War. Of course, because of limitations in the work are not mentioned all the events but the emphasis is placed on those related to theatrical and musical performances, exhibitions and new printed books and periodicals. It is noteworthy that during the war years in Zadar were held different meetings, seminars, symposiums, conferences, lectures, anniversaries, etc., which in this paper are not mentioned.

In particular, work is to point out commitment of culture lovers, whose selfless work tried to keep the cultural life of the city.

The work is divided into several sections which are discussing the Homeland War, the wartime in Zadar, Independent line of artists in Zadar and cultural events from August 1990 to September 1995, at the end is given the final review of the entire final work.

Keywords: *Homeland War, Zadar, cultural events, Independent line of artists in Zadar*

LITERATURA

1. Knjige

- BILOSNIĆ, T.M.: **Samostalni vod umjetnika Zadar: Dokumenti**, Udruga 3000 godina Za dar, Zadar, 2011.
- JURIĆ, R.: **Ljetopis kulturnih događanja u Zadru 1986. – 1996.**, Ogranak Matice hrvatske u Zadru, Zadar, 2014.
- KALEB, J.: **Zadar u Domovinskom ratu 1990. -1991**, Udruga hrvatskih veterana Domovinskog rata Zadarske županije, Zadar, 1999.
- KALEB, J.: **Zadar u Domovinskom ratu 1992. -1993**, Udruga dragovoljaca i veterana RH Zadarske županije, Zadar, 2004.
- KALEB, J.: **Zadar u Domovinskom ratu 1994. -1995**, Udruga dragovoljaca i veterana RH Zadarske županije, Zadar, 2004.
- VEŽIĆ, P., ŠPRLJAN, E.: **Zadar, godine stradanja = Zadar, anni di sofferenze: 1991.-1994.**, Zazid, Zadar, 1995

2. Časopisi

- KALEB, J.: **Zadar u Domovinskom ratu 1990.-1991.**, Zadarska smotra, Matica hrvatska, Ogranak Zadar, Zadar, Vol. 47(1998), 1/3
- REBERSKI, I.: **Umjetnost i rat u Hrvatskoj 1991/92. Nasilje protiv umjetnosti – umjetnost protiv nasilja**, Radovi Instituta za povijest i umjetnosti, Institut za povijest umjetnosti, Zagreb, Vol. 18 (1994)

3. Novine

- Z.G.: **Razaranja na razglednicama**, „Slobodna Dalmacija“, br.14726, 28.studenoga 1991.

- STUPIN, T.: **Život je cabaret!**, „Narodni list“, br.7785, 28.prosinca 1991.
- PERUŠIĆ, Z: **U Hrvatskoj svečanosti, u Srbiji parastos i prosvjedi** , „Hrvatska riječ“, br.284, 08. kolovoza 2008.

4. Novinski članci na internetu

- KÖRBLER, J.: „**DR. ANTE NAZOR: „Pri kraju smo sastavljanja točnog popisa poginulih, ubijenih i nestalih u Domovinskom ratu, i Hrvata i Srba**“, Globus, <http://www.jutarnji.hr/globus/dr.-ante-nazorquotpri-kraju-smo-sastavljanja-tocnog-popisa-poginulih-ubijenih-i-nestalih-u-domovinskom-ratu-i-hrvata-i-srbaquot/26956/>, (01.08.2016.)
- R.Ž.: „**15. rujna 1991. počela bitka za Zadar – grad koji je trebao biti ‘najveća srpska luka**““, Narod.hr, <http://narod.hr/hrvatska/15-rujna-1991-pocela-bitka-za-zadar-grad-koji-je-trebao-biti-najveca-srpska-luka#comments>, (05.08.2016.)
- NJAVRO, I: „**Velikosrpska agresija na Škabrnju: tijek napada, masakr i kazna**“, Braniteljski.hr, <http://www.braniteljski.hr/zanimljivosti/crtice-iz-domovinskog-rata/615-velikosrpska-agresija-na-skabrnju-tijek-napada-masakr-i-kazna>, (09.08.2016.)

5. Tekstovi s interneta

- Hrvatska enciklopedija, “**Domovinski rat**“
<http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=15884>, (01.08.2016.)
- Hrvatski memorijalno dokumentacijski centar Domovinskog rata,
<http://www.centardomovinskograta.hr/1995.html>, (23.08.2016.)
- Narodni muzej Zadar, „**U susret Plavom salonu, triennalu hrvatskog slikarstva**“,
<http://nmz.hr/izlozba/u-susret-plavom-salonu-triennalu-hrvatskog-slikarstva-15-09-2011>, (16.08.2016.)

POPIS SLIKA

Slika	Stranica
Slika 1: Prva uzbuna na Narodnom trgu, 16.rujna 1991.	6
Slika 2: Zapovijed o osnivanju Samostalnog voda umjetnika u Zadru, 28.listopada 1991.	8
Slika 3: Koncertna dvorana Glazbene škole nakon bombardiranja	20
Slika 4: Plakat: Hrvatski umjetnici za mir	22
Slika 5: Jedna od razglednica „HELP CROATIA !“	23
Slika 6: Pozivnica za koncert u crkvi sv.Stošije u Zadru 11. ožujka 1992.	29
Slika 7: Pozivnica za otvorenje izložbe „Rimsko staklo Agryruntuma“	31
Slika 8: Zadar - anno domini 1991	33
Slika 9: Pozivnica za otvorenje izložbe „Nakit – magična snaga oblika“	42
Slika 10: Programska knjižica predstave „Božićna priča“	46
Slika 11: Pozivnica – raspored za 35. glazbene večeri u Sv.Donatu 1995.....	55
Slika 12: Pozivnica za otvorenje 14. međunarodnog triennala fotografije „Čovjek i more“ 22. kolovoza 1995.	57